

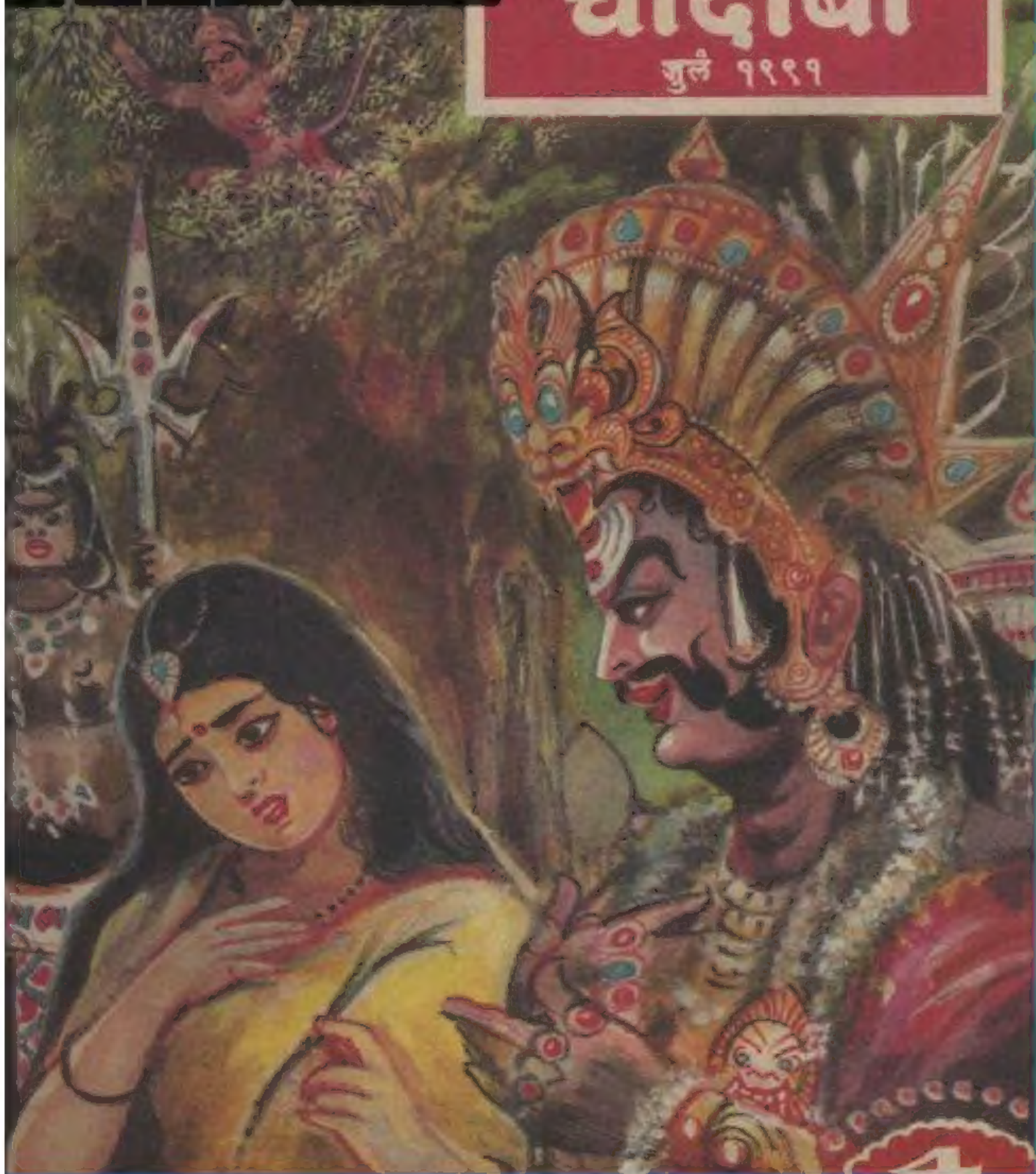

/ 68

चांदोबा

जुलै १९९१

TALLEST
the tallest man in the world?

1. What was the height of the tallest man in the world?

2. Move three buttons and make the triangle face the other way.

3. What is the distance between the Earth and the Moon?

4. Name the family of Angles.

OMEGA SONY

FREE GIFT
for the first 1000
all correct answers.

Hurry,
your answers
must reach us
before 31st
August, 1992.

GEOMETRY MADE FUN

Please attach this advertisement with your answers and mail them to:
Allied Instruments Pvt. Ltd. 30 CO, Gaur Industrial Estate, Koriwadi (W), Bombay 400 067.

विश्व - वार्ता

एकतेचे समर्थन

काय की समान स्थाने स्वायत्त असलेल्या राज्यांचा संघ जसे सोवियत संघियाने स्वरूप रहावे." या प्रश्नाचे उत्तर बहुसंख्य संघियन जनतेने होकारार्थी दिले. अध्यक्ष गोर्बाचेव यांनी जनमतज्ञा जो कोल गेल्या त्यातून निष्पन्न झाले की सोवियत राष्ट्र-संघ बाळू रहावा अशी अधिकाधिक जनतेची इच्छा आहे.

सोविएट अध्यक्ष गोर्बाचेव यांना शेवटी बक्षी प्रश्न आपल्या प्रजेचा का विचार-वासा वाटला ?

गोर्बाचेव यांनी 'पेस्ट्रोइन्ना', 'ग्लास-बोर्न' नावाच्या काही गोचार्यपूर्ण मुद्द्यांच्या सुरू केल्या. या मुद्द्यांमधून प्रथम अधिकाऱ्यांचे विकेंद्रीकरण ६ मंंतर घासिक स्वातंत्र्याकडे लोकांच्या मनात माकईथ निर्माण झाले. नंतर याचे काही अनपेक्षित परिणाम दिभू लागले. खाल-पदार्थांची टंचाई, मुद्रास्फीति वगैरेंमुळे काही राज्ये सवातून फुटण्याचा विचार करू लागले. वाढत्या कुटीरपणाला अगळा घालण्यासाठी काही ठिकाणी वल-प्रयोग करावा लागला. तरी पण समस्या कुठे मुटली? इतके सर्व झाल्यावर गोर्बाचेव यांनी जनमत आज-मांडला होता-"आपली अशी इच्छा आहे

अध्यक्ष गोर्बाचेव यांच्या प्रवनाला अध्यक्ष सोविएट जनतेने एकमुखाने होकारार्थी उत्तर दिले. आता इधून पुढे कुठल्याही समस्येवर येव जनतेकडून जनमत आजमावले जाईल. लोक-प्रतिनिधींच्या द्वारे नाही. अशा रीतीने जनतेचा कोल जाणण्यासाठी 'रेफरंडम' नावाच्या पद्धतीने काम करण्यात येईल. जनतेपुढे प्रश्न मांडून विचारण्यात येईल की हे बरोबर वा चुकीचे? मतदानाच्या साह्याने जनमत प्रकट होईल.

अध्यक्ष गोर्बाचेव यांनी जनते पुढे प्रश्न मांडला होता-"आपली अशी इच्छा आहे

माकईथ होता-"आपली अशी इच्छा आहे

सार्वभत्तात जगतने एकतेचे समर्थन केले. या सार्वभत्तामुळे फुटीर घटांची ताकत या कार्यक्रमात ६ छोटीया राज्यांनी भाग घेतला नाही. पण ज्या ९ राज्यांनी भाग घेतला, त्यांची लोकसंख्या एकूण लोकसंख्याच्या ९० टक्के होती. सग्या रीतीने या विशाल जनसमुदायाने संयुक्त सोवियत राष्ट्राचे समर्थन केले.

या सार्वभत्तामुळे फुटीर घटांची ताकत थोडी कमी होईल. इतकंच नव्हे तर रशियाच्या जलतेने गोवांचेच वरील आपला विश्वास अशा रीतीने प्रकट केला. शिवाय शंभराहून अधिक जमाती असलेल्या सोवियत जलतेची स्वतंत्रपणे विचार करण्याची सगता यामुळे दिसून आली.

बल्लिया गावात शिवदेवचा धान्य-व्यापार होता. एकदा तो काही कामासाठी शहरात गेला आणि आपले काम संपवून रात्री आपला मेहुणा सुभाष याचं घर शोधत निघाला. सुभाषचं नुकतंच लग्न झालं होतं. चांगलं घर माझ्याने मिळालंय तो आपली बायको भारती हिला घरी नेऊन आला आणि त्याचं गृहस्थजीवन सुरू झालं.

शहरात आणखी तीन-चार दिवस राहून शिवदेवला आपली कामं तर पुरी करायची होतीच अन् आपल्या मेळण्याचा तबा संसार कसा काय चाललाय हे ही त्याला पहायचं होतं. आपलं घर शोधून काढून आल्या शिवदेवला पहाताच सुभाष पुढे होत आनन्दाने म्हणाला-“बरे, शिवदेव तुम्ही? या या. बरे-वेळेवर पोचलात. तुम्हाला? माझी आई आमच्याबरोबरच आम्ही दोघं आता जेवायलाच बसणार रहात असते. मला नाही दिसत ती, पण

होती. हातपाय धुवून तुम्हीही आता पानावरच बसा. मग मग्या मारू.”

हातपाय धुवून स्वयंपाकघरात गेलाच शिवदेवने आपल्याने विचारले-“अरे! इथे तर तीन पानं मांडली आहेत. मी येणार असं बघोदरच माहीत होतं की काय?”

“नाही, नाही. असं नाही काही” सुभाष हसत म्हणाला-“ते तिसरं ताट नं, माझा आईसाठी वाढलंय.”

हे ऐकून शिवदेव जावनयंचकित झाला. कारण सुभाषच्या आईला मरून तर पाच वर्षं होऊन गेली होती. मग आता तिचं ताट कसं काय?

शिवदेवची शंका जाणून सुभाष म्हणाला-“अरे, इतकं आश्चर्य काय वाटतं तुम्हाला? माझी आई आमच्याबरोबरच रहात असते. मला नाही दिसत ती, पण

मित्रि हब

“तुम्ही काळजी नका करू हो! मी स्वप्न्यासाठी पुन्हा जन्म शिजवून ठेवीन.” भारती उत्तरली.

त्या सर्वांनी जेवण उरकून घेतल्यावर भारतीने सासूबाईसाठी पुन्हा दुसरा स्वयंपाक करून ताट धाकून ठेवले.

इकडे सुभाष आणि शिवदेवच्या गप्पा-गोष्टी सुरू झाल्या होत्या बोलता बोलता सुभाष म्हणाला-“मी मोठा भाग्यवान खरा हे शिवदेव. जिकते असणाऱ्या सासू-साही जेवण भिक्षावची मारामार असणाऱ्या या काळात, मरण घेलेल्या सासूसाठी ही भारती पुन्हा स्वयंपाक करायची उठावेच करत बसलीय. भारतीचा स्वयंपाक माझ्या बाईला फारच आवडत असावा वाहिजे.”

त्या रात्री शिवदेवची सोप्याची व्यवस्था पुढच्या सोलीत केली गेली होती. तो सुयोग्यापुर्वीच जागा झाला. सुभाष अन् भारती खजून सोपेतच होते. शिवदेव स्वयंपाकघरात गेला. सासूबाईच्या ताटावरच धाकण त्याने काढून पाहिले, तर ताट रिकामे! शिवदेवला मोठे आश्चर्य वाटले.

त्या दिवशी संध्याकाळी आपले काम जाटोपून घराकडे येत असताना शिवदेवला सुभाष अन् भारती गाटेतच भेटले. सुभाष त्याला म्हणाला-“जेजोरच्या घरात किल्ली ठेवलेली आहे. ती मागून घ्या, आणि हा,

जरा चारसे रुपये वससे तर घ्या ना! पगार झाल्याबरोबर देऊन टाकीव घ्यावे.”

शिवदेवने शिसातून चारसे रुपये काढून सुभाषला दिले आणि तो घरी आला. त्या दिवशी सुभाष-भारती जरा उखीरानेच घरी आले. भारतीच्या कुठारात एक नवी रेसमी साडी होती.

भारती बितीची ठेवलेल्या खूर्चीवरच गेली अन् म्हणाली-“हो पहा वाई, तुम्ही म्हटल्यावरून तुमच्या मुलाचं मला ही मिळी साडी घेऊन दिली. मानवली तुम्हाला?”

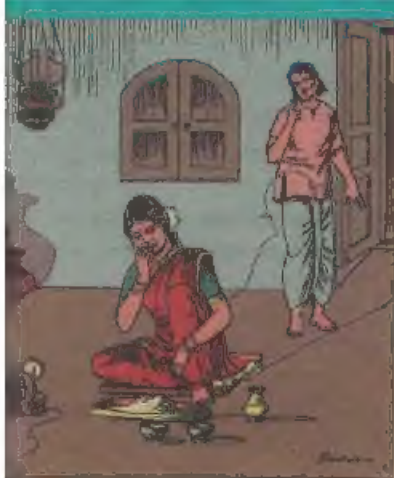
नंतर आपल्या नवऱ्याकडे वळून बघत ती म्हणाली-“आई म्हणतायत की, साडी तर घीच नेणकार ना, मग मला पसंत वसली की बस!”

जावर सुभाषने मानल्याने घात डोकवली, राणी जेवणाच्या वेळी सासूच्या ताटाकडे पहात भारती म्हणाली-“बाहे, आज तुम्ही बघं बघं काम सांपतय? घरी वालेल्या जावयाला परत जायला कसे सांगतय? जायच्या तोंडून सांगूही नाही असें कधी सांगणार आई!”

“काम कायं भारती? आई काम म्हणतेय?” सुभाषने आपल्याने विचारले.

“सासूबाईना काळजी वाटतेय की आपली मुलगी तिकडे एकटी कसो रहात जसेल! काही असलं तरी आईचं हृदय ते ते! त्यांना बसं म्हणायचंय की जावई-बापूनी उद्याय आपल्या घरी निघून जावं!” भारती उत्तरली.

हे ऐकून शिवदेव हसत म्हणाला-
"भारती, सासूबाईना सांग की मी परवाच
जाईन इथून. उद्या संध्याकाळीन मासं
इथलं काय आटोपेल."

त्या रात्री शिवदेवला बराच वेळ शोप
आली नाही. मध्यरात्री पाणी पिण्यासाठी
तो स्वयंपाकघराकडे गेला, तो तिथलं दृश्य
पाहून जागीच झिळून उभा राहिला!

रात्री तर भारतीमुझा सर्वजण शेटभर
जेवले होते, पण आता पाहतो तर
सासूसाठी वाढलेलं अन्न भारती जराभर
खात होती! शिवदेव आल्या पावली
तसाच परत आपल्या बंधूणाकडे गेला.
दुसऱ्या रात्री सुभाष अन् भारतीबरोबर

जेवणाला बसलेला शिवदेव एकदम पाना-
वरून उठला आणि म्हणू लागला-"अरे
आपण मामासाहेब! वा, वा!"

सुभाषने तिकडे बळून पाहिलं, तर
त्याला कोणीच दिसना! त्याने शिवदेवला
विचारलं-"कोण बाळंय शिवदेव? मला
तर कोणीच दिसत नाहीये!" यावर
बावचर्य प्रकट करत शिवदेव म्हणाला-
"सरच नाही दिसत तुम्हाला? सहा
नव्यांपूर्वी रेनाचरी गेलंलं तुमचे वकील,
म्हणजेच माझे सासरे आलेले."

नंतर पुन्हा आपल्या पानावर बसत
शिवदेव म्हणाला-"बसा नं मामासाहेब!
तुमची लाडकी सून आता तुम्हालाही
जेवणाला काढेल."

विश्वास बसत नसल्यासारख्या मुद्देनं
भारतीही नुसतीच पहात राहिली होती.
तिनं मुकाटघाने आणखी एक ताट वाढून
आणून ठेवले. शिवदेवने विचारलं-"हं,
कसं काय मामासाहेब? उदास का वाटताय
तुम्ही?"

एक-दोन मिनिटांनी सुभाषने शिवदेवला
विचारलं-"बाबा काय म्हणाले?" "सुभाष,
अरे ते म्हणतायत की सासूबाई इथेच आहेत
हं! त्यांना चेऊन जाण्यासाठी आलेयत ते!
आणखी म्हणतायत की आता दोघांनीही
बरण्या लोकांत जायचं ठरवलंय त्यांनी!

जायची वेळ आलीच आहे आता. पानन्तर
आता सुनेला सासूबाईचं दर्शन व्हायचं नाही.
पण त्यासाठी सुनेनं वाटच घेऊ नये. तुम्हा
दोघांना आशीर्वाद देऊन ते आत्ताच निघत
आहेत!"

"ओह! असं होय?" जरा काळजी-
नेच सुभाष बोलला. "नाही तरी बाबांचा
स्वभाव असाच उतावळा आहे पहिल्या-
पासून."

भारतीचा जेवरा मात्र आता अगदीच
पडला! ही सर्व घटना नीट समजून
ध्यायण्या प्रयत्नात होती ती.

दुसऱ्या दिवशी सकाळीच उठून शिवदेव
आपल्या गावी निघून गेला. त्याच अंधारुण
उजळताना भारतीय एक चिठ्ठी सापडली.
त्यावर लिहिलं होतं-"तुला आपली सल्लो
बहीण मानूच ही चिठ्ठी लिहीत आहे.
सुभाषच्या आपल्या आईवरच्या प्रेमाचा तू
थोड्या ठुषारीने स्वतःच्या स्वायत्तीसाठी
उपयोग करून घेत आहेस, नवीनच सासरी
आलेल्या तुला आपला खादाडपणा

लपवायला हे नाटक छान उपयोगी वाटलं
असेल. तुझ्या या सासूच्या हांगावर पडला
पाहण्यासाठीच सौही सामन्याचं नाटक केलं.
होय, पण हे सर्व मी दुसऱ्या भल्यासाठीच
केलं. माझ्यावर यासाठी रागावणार नाहीस
त्याची खात्री आहे मला! येत्या सवाय्या
दिवशी तुम्ही दोघांही नक्की माझ्याकडे या."

चिठ्ठी वाचल्यावर - भावपर्यंत आपण
नवऱ्याशी किती निष्ठुरपणे वागलो हे
भारतीच्या लक्षात आलं. इतक्यात सुभाष
शोपेतून जागा झाला. त्याने तिच्या
विचारलं-"कसल्या एवढ्या विचारात
पडली आहेस म?"

"काही नाही, आपल्या लग्नानंतर
प्रत्येक वा घराचा बाबई आपल्याकडे
वाला, वन् आपण त्याला काही कापड-
चिपडही दिलं नाही - हाच विचार मनात
आला माझ्या! येथ्या सणाला आपण
वस्त्रंसाठी वन् त्यांच्यासाठीही काही
कापडचोरेष घेऊन आऊ या त्यांच्याकडे."
भारती आनन्दाने बोलली.

महामूर्ख

हजेरू एक परीन बाकुडतीकथा होता. दुपारच्या वेळी तदीवर पाणी पिऊन तो परत फिरला. तेव्हा त्याला शाळेत काहीतरी भ्रमकथाना दिवस. तो वस्तु उचलून तो पाहू लागला.

इतक्यात तिकडून आलेल्या एका रत्नपारख्याने हलक्या हातातली ती वस्तु कापल्या हातात घेऊन मीट निरखून पाहिली, आणि ती म्हणाला—“हा कमकदार काचेचा तुकडा तु मला देऊन टाक. मी तुला त्याच्या बाबती मीस खपे देई. बोल, देतोस ?”

हलक्या अनांत मास की, हा काचेचा तुकडा नक्कीच बांबला उपयुक्त असला पाहिजे, ताहीतर हा माणूस पैसे देऊन तो बाब्याकडे का मायेस ? पण त्या रत्नपारख्याना तो म्हणाला—“ना बाबा, मीच खपे कमी वाटसर. टीक आहे, तुम्ही तीच खपे घ्या नका.”

“अरे देवघासारखे काय करतोस ? हा तुकड्याचा तीस रुपये कोण देईत ? बरे टीक आहे, मी पंचवीस देतो तुला.” ती पारवी म्हणाला.

पण हजेरू तीस चापरानेच खपे पाहिला. त्याने हाक लांगून टाकला की—“तीस पेसा एक पैसाही कमी बेजार नाही की !”

रत्नपारख्याच्या मनात काळी की, हा विचित्र जंगलात याचा कोण दुसरे विहारीक येतार ! म्हणून तो पुन्हा म्हणाला—“हे बच, जात्य सोबीतपण कळ मने ! मी आता शेजारच्या गावी जाऊन येतो वासामराठ. पंचवीसच्या बर एक कथडीही देणार नाही मी खरे, तसे तर दहा रुपयेही कोणी देऊ करणार नाही माला.” आणि तो पुढे निघून गेला.

एका तम्याने तो रत्नपारखी परत आला अन् हलक्या म्हणाला—“हं, केलास विचार ? बच, पंचवीस रुपये देतो मी, देऊन टाक मला तो तुकडा.”

“अरे पण मी तर विकूनही टाकला की तो शंभर रुपयास !” हजेरू उत्तरला.

एकदम हजेरू तो रत्नपारखी म्हणाला—“मूर्ख ! आलेस रे तू ! मी काचेचा तुकडा नक्का काही, चांगला दहा हजारोंचा दिय होवा तो !”

“हं, मी तर अडानी माणूस, मला कळवी नाही किमत त्याची ! पण तुला तर माहीत होत ना—की तो चांगला मूल्यवान हिरा आहे म्हणून ? तेव्हा खरे पाहिलं तर तूच महामूर्ख ठरतोस ना !” ती बाकुडतीकथा हजेरू म्हणाला.

[३]

[मुनि तदयनवध्या तपोव्रताने सत्तातून अपूर्व नायकी एक सर्वोपवी भिन्न अशी व्यक्ती उत्पन्न झाली. या अपूर्वने पाहूी हत्तींच्या मजतीने आयोच्या वयाळ्यातून करिबांची बरे बाबतली. नंतर त्याने देवाला बळी देण्यासाठी पळवून नेलेल्या समीर नावाच्या मुलाना बाजूच्या लडाख्यातून पाचवले आणि त्याला त्याच्या मावस नेऊन सोडले. —त्यानंतर]

समीरला तुकूनच येतांना पाहून मावकरी “वा, वा ! आपला समीर तर मोठा खूप आनंदले. झोळ्यातून आनन्दासू बहादुर अन् बुद्धिमान आहे हं !” आनलो सरत वसलेल्या त्याच्या बाईने त्याला एक खेडूत बोळला. प्रेमाने कनडाळने अन् त्याच्या मस्तकाने आणि आणखी काही गावकऱ्यांनीही चुम्बन घेत ती आनन्दाने म्हणाली—सना झोळावल्या. तरीही समीरने हात जोडून नम्र स्वरसत म्हटले—“मी आज “आलास बाळा !” मला आवळी याच कारण सासं घेयं किया मरल्या नजरेने पहात विचारले—“त्या बदमा बाळस वधेरे नाही. देवानेच एक दिव्य यांच्या तावडीतून कसा सुटून आलास बाळ !” पुढे याच्या मदतीला बाडला, आणि...

“बाबोना”

फक्त मीच वाचलो तरी असा काय फायदा? ते हाकू होऊन कित्येकांचा जीव घेत असतील न!"

हे ऐकून पाटीलही उदास झाला—"होय बेटा, तू खरं तेच बोलतो आहेस. पण कमीत कमी तू तरी वाचलास, आत्मा भानव आहे मला! त्या रक्तपिपासू डाकूंना लोंढ देवं, आपल्या हातून धडप्पासारखं नाही. खुद्द राजाचे सैनिक देखील त्यांना नमनायला असतंय ठरले, त्यांच्यापुढे आपण कुठल्या झाडाचा पाला!"

"एव कोणतीही गोष्ट तुरु झाली, की तिचा अन्तही ठरलेला असतोच! माझ्या मते त्या धुष्टीचा अन्तही अगदी जवळ

आलाय. त्यासाठी राजाच्या सैनिकांनी तामडतोड पुढे व्हायला हवं, आत्मा मावया-बरोबर ते आले, तर मी त्या सर्व डाकूंना पकडून देईन." समीर गंभीर स्वरात बोलला.

त्याच हे बोलणे ऐकून सर्वजण चकित झाले. विशेषतः सैनिक-दलाचा नायक एकदम दचकलाच! त्याला वाटले की, या समीरला बहुधा वेढ लागला! तो समीरकडे निरखून पाहू लागला. पण गावचा पाटील समीरला चांगला ओळखत होता. म्हणून अवघी प्रेमाने त्याला जवळ बोलावून पाटील म्हणाला—"ते हाकू कुठायत ते तुला चांगलं

माहीत आहे समीर? आपण निघालो, तर एवढ्यात ते पळून तर गेले नसतील ना?"

दलनायकाने आणखी शंका काढली—"अन् सगळे चोर तिथे हजर असले, तरी आपण अल्पसंख्य लोक त्यांना कस पकडू-हाकू?"

"ते सारे चोर आत्ता एका गुहेत बंशुडा-वस्थेत पडलेले आहेत. हीच उत्तम संधी आहे. आपण आत्ता निघून तिथे पोचलो, तरी अजून ते तसेच पडलेले सापडतील. इतक्यात ते खुद्दीवर येणार नाहीत." समीर अभीरतेने सांगू लागला.

"खरं?" आता माव दलनायकाचा नेहुरा चमकू लागला. त्याने सैनिकांना

ताबडतोब आपणाबरोबर निघायची आज्ञा दिली अन् समीरला बरोबर घेऊन ती जंगलाच्या दिशेने निघाला.

"समीर! बाळा, राजभर तू काही खालं नसशील. आता पुन्हा परतायला किती वेळ लागेल कोण जाणं! थोडसं लाऊन नोंच नं!" समीरची आई त्याला, अडकत म्हणाली.

"नको आई, आता हे काम पुरं करूनच आनंदाने पोहचर जेवून मी! उशीर झाला तर आत्ता हालची संधि जाईल बघ." असे म्हणून समीरने आईचा निरोप घेतला.

समीर पुढे अन् त्याच्या मागोमाग दल-नायक व त्याचे हत्यारबंद सैनिक चालू लागले. त्यांच्या पांघो हातात कुवळी, फावडी वन् हाती लागेल ते घेऊन काही घडघाकट खेडूही निघाले. त्यांच्याबरोबर मावचा पाटीलही होता. मोठ्या उत्साहाने सावधगिरी बाळगून ते सर्व जंगलात पोचले.

चोरांचा पडान नजरेच्या टप्प्यात आल्या-बरोबर समीरने सर्वांना थांबवले, समीरच्या एका टेकाडावर चढून तो पाहू लागला. सारे चोर अजून बेगुंडावस्थेतच असल्याचे नीट पाहून घेऊन आनंदाने त्याने इशात करून दलनायक व पाटील यांना आपल्या-जवळ बोलावून घेतले.

त्यांच्याबरोबर सैनिक व इतर आम-वासीही टेकाडापलीकडे उतरले. दलनाय-काच्या आज्ञेने सैनिकांनी तेथील बेल वगैरे कापून घेऊन त्याच्या साह्याने बेगुंड चोरांचे हाथ मागे घेऊन करकचून बांधून टाकले.

नद्या उतरल्याबरोबर प्रथम बरेचबलनेच दोळे उघडले. आपल्यासमोर दलनायकाला पाहून तो हैराणच झाला!

"बुष्टा! आता तुझं काही चालणार नाही बघ. मुकादमाने आमच्याबरोबर नीच, पळायचा प्रयत्न केलास तर काटेकुटे बग्ग इगडाबोड्यातून तुला फरपट घेऊन जाऊ बाप्ही! तुम्हा लोकांचे हातपाज सोलवटले किंवा तुमची सर्व शरीर कापली

जाऊन केवळ मस्तकच बाघच्या हाती राहिली तरी हुरकत नाही. वाम्ही राजाखा ती मस्तकच मोठ्या मानाने दाखवू. तेव्हा, सावध! मोठपणे जाणव्याबरोबर चका!" रत्ननाथकाने त्याला समजकी देत म्हटले.

भैरवमसने बंधन तोडामचा प्रयत्न केला. तेव्हा दलनायकाने त्याला गुहे मारत पुन्हा जपकावले—"मुकाट्याने आलास तर ठीक आहे, नाहीतर पुला वन मुख्या साबीपारांना हजेर पुकून टाकू, समजक?" तो उच्च आवाज त्या वोंगरात प्रतिध्वनित झाला! "समजक? बल?" या अवधीत भैरवमलके इतर साबीदारही एक

एक कल्लु शुद्धीत आले. आपली परिस्थिति कळून यादला त्यांना वेळ नाही लागला! चाबूक चालू लागल्याबरोबर सर्वजण उठून पुढे चालू लागले. त्यांच्या मागे पुढे सशस्त्र सैनिक चालत होते. दलनायक, समोर व गावचा पाटील हे तिथे सर्वात पुढे चालत होते.

सगळी वरात समोरच्या गावी पोचली तेव्हा दासपासच्या पंचकोशोतून तिथे जमलेले सर्व लोक हे दृश्य 'वा वासून' पहात राहिले. सारे चोर-बाकू माना खाती घालूनच चालत होते. भोवती जमलेल्या ठिकात त्यांच्याकडून कुबाराहे गेलेले जे लोक होते, त्यांनी लगेच त्यांना मारायला दगड उचलायला सुरुवात केली. ते पाहून त्यांना ताबडतोब थांबवत समोर म्हणाला— "अरे, बाबा, बाबा! आता हे सर्वजण पकडले तर गेले आहेत ना? राजाच आता त्यांना मोक्ष ती शिक्षा वेईस. तुम्ही लोक कायत व्हा!"

गाववास्यांनी लगेच समोरला खांडावर उचलून घेत घोषणा खायला सुरुवात केली— "समीर की जय!" आणि ते आनंदाने उड्या मारू लागले. गावच्या पाटलाने समोर, दलनायक व सर्व सैनिक यांना भेजवानी दिली.

जेवणांतर समोरला एका झाडाखालून हलकीशी धोळ ऐकू आली. समोरने तिकडे

वळून पहाताच, त्याला एका झाडामागे उभा असलेला अपूर्व दिसला. मोठ्या मानाने समोर त्याच्या दिशेने चाबू लागताच अपूर्वने त्याला सावधगिरीचा इशारा दिला. तो पाहून समोरच्या ध्यानात बाले की अपूर्व स्वतःच्या बाबतीत गुप्तता बाळगू इच्छित आहे. कोणाला संशय येणार नाही, अशा बताने मग समोर त्या झाडाकडे गेला. तो अपूर्वला म्हणाला—"तुमचे दर्शन मला आनन्ददायक वाटते."

"टाकूना पकडवण्यात तू जे चातुर्य दाखवलेस, त्याचा मला खूप संतोष वाटला. पण ते विचारे किती दुष्ट असले तरी अखेर ती ही माणसंज आहेत न? त्यांनाही तहानभूक असतेच! पाटलाला सांगून त्यांच्याही जेवणाची व्यवस्था करन."

अपूर्वने समोरला सुचवले.

"जशी आज्ञा! आपल्या म्हणण्याप्रमाणेच सर्व काही करीन देवा!" समोर उत्तरला.

"समीर, मला 'मित्र' म्हण. त्यानेच बरे वाटेज मला." अपूर्व हसत म्हणाला.

दलनायकाने पकडून आणलेल्या सर्व चोर-बरोडेंछोरांना राजाने मृत्युदण्ड मुनावला. त्यांच्या हातापायात जोबडी

सासळ्या अडकवून त्यांना तुंगात डांबवून टाकण्यात आले. शिबोरी अंमलबजावणी होईपर्यंत त्यांना किंन्त ठेवता येई, इतकेच बोड्डे असे त्यांना रोज दिले जाऊ लागले. सर्व चोर जिवाची आशा सोडून एका बाबूला दानर खाती घालून बसून असत. एकदा एक चोर रंगाबून बोलला—"भैरव! तुझ्यामुळेच आम्हाला ही परिस्थिती आली आहे."

"काय रे! नावाने बोलवतोस मला? एवढे बंध? काळपर्यंत 'मोलक, मासक' करत हात जोडत होतास! विसरलास काय? तुमचा नायक आहे म्हटलं!" भैरवनाथ मानेसाने बोलला.

"मला बाता काही चुट्टा. भाऊच नाही, आणि शिवाय तुझ्यामुळेच बाता आम्हा सर्वांना प्राणास मुकाबं लागणार आहे! बाता कशासाठी आम्ही तुला मान द्यावा?" त्या चोराने बंपवाईने जखट प्रश्न केला.

"मालायका, अरे चुप बस. आणखी एक शब्द जरी तोंडातून माडलास ना, तर जीवच घेईन बघ तुला." भैरवमल थिडून ओरडला.

"अरे त्यासाठी तू कशासाठी कष्ट घेतोस? राजाचे शिपाई ते काम करतीलच की! केवळ आम्हालाच नव्हे, तर तुलाही प्राणास मुकाबं लागणार आहे म्हटलं!"

त्या चोराने बाता जीम बरीच सैल सोडली होती!

असमर्थ कोणाने बाता भैरवमल बरबरे कांपू लागला. एक साचोदार असं काही बोलला अन् इतर सर्व गप्प बसले.

याचाच अर्थ ते सर्वजण या साधी-साराच्याच बाजूचे असले पाहिजेत! त्याला तर असेही वाटले की त्या एका चोराच्या तोंडून बाकी सर्वजणही हेच बोलत आहेत.

"तुम्हा लोकांची मृत्यूच्या सडाव्यातून वाचायची इच्छा आहे काय?" एक मधुर स्वर तिथल्याच एका कोपऱ्यातून निनादला.

सर्व चोर त्या दिशेने पाहू लागले, पण भंभारात कोणाकडेच काही दिसेना. पण तिकडेच पड्यात भैरवमलने विचारले "कोण आहेस तू?"

"मी.....अ...पण तुम्हाला पकडून देण्यात माझाच हात होता." त्या स्वराने माहिती दिली.

"वाः, फारच छान! पकडून दिलंस तूच! अन् सोडवायची गोष्टही तूच करतोयस? आम्हाला काचवायचा प्रयत्न आता तू कशासाठी करतोयस?"

"कारण.....अपराध्यांना मृत्युदंड मिळावा, हे मला बरं वाटत नाहीय! अपराध्यांचं हृदयपरिवर्तन व्हावं अशी माझी इच्छा आहे. पापपूर्ण जीवन जगत

दुसऱ्यांना त्रास देत तुम्ही लोक आपलंच आयुष्य कमी करत आहात. असकं जीवन जगण्याने आजपर्यंत कधीच कुणाचं घर छालं नाहीय म्हणून मी तुम्हाला पकडून दिलं. दण वाता इथून पुढे काही चांगलं काम करून प्रमाथिकपणं जगायचं बघून देत असाल तर मी तुमच्यासाठी राजाकडे शब्द टाकीन, तुम्हाला माफी देववीन." अपूर्व अंधारातूनच बोलला.

चोर घोडा वेळ गप्प राहिले. नंतर सर्व एकाच आवाजात म्हणाले-"आमच्यावर दया कर! आमच्या गळपातला फास वाचव. तू म्हणशील तसं वागू आम्ही इष्टून पुढे!"

"भैरवमल, तुम्हा काय विचार आहे बाबा?" अपूर्वने विचारले.

यावर एक लांब मुस्कारा सोडत भैरवमल म्हणाला-"माझीही एके काळी इच्छा होती की, तुला-समाधानाचं आयुष्य जगावं. परंतु हळूहळू दुसऱ्यांना त्रास देत पापी जीवन जगायची संकय जडली मला. आता तूच आम्हाला या संकटातून वाचव, यापुढे आजीवन आम्ही तुझ्याच सेवेत राहू."

माझ्या सेवेत नाही-'स्वतः'च्या आत्म्याच्या सेवेत" म्हणजे धर्मपथावर आपण चालत रहा. धर्मपथावर चालणाऱ्यां कधीही पराजय होत नाही, त्यांना

अशान्तीला तोंड द्यावं लागत नाही" अपूर्व बोलला.

"मी स्वतःसाठी नाही, वा सर्वांसाठी दुःखी आहे. धोना सर्वांना धोडून देऊन राज्याने मला एकट्यालाच फाशी दिल् तर मी आनन्दाने फाशी जाईन." भैरवमल म्हणाला.

"तुसं हे बोलमचं तुझ्या हृदयपरिवर्तनाचं स्रोतक आहे, भैरवमल! तुम्हा लोकांसाठी मी जरूर राजाकड बोलून तोपर्यंत तुम्ही देवाचं ध्यान करा, म्हणजे तुमच्या मनाला शान्ति अन् शक्ति मिळेल. आपल्या अपराधांबद्दल त्या न्यायियन्त्या-जबळ क्षमा मागा. तुमचा पश्चात्तापच

तुमच रक्षण करील." अपूर्वने त्यांना दिलासा दिला.

अपूर्वने समोरकरवी राजाला सांगितले की सर्व डाकूना आता पश्चात्ताप झाला आहे. इथून पुढे सन्मार्गाने चालायची त्यांची इच्छा आहे; तेव्हा राजाने त्यांना दया दाखवून मुक्त करावे. पण राजा ते ऐकेना. तो म्हणाला—“या सर्वांनी जनक निष्पाप, गोळ्या लोकांचा जीव पेतलेला आहे. तेव्हा त्यांना काशी देणंय न्यायसंगत होईल.”

“महाराज, पण मला तर वाटतंय की देवानेच त्यांना माफी दिली आहे.” समोर म्हणाला.

“कस? म्हणजे तू देवाचा प्रतिनिधी आहेस तर!” राजा त्याला खिजवत बोलला.

“मी तब म्हणत नाही महाराज! पण ज्या महापुरुषाने मला चोरांपासून वाचवले होतं, त्याच्या द्वाराच मी देवाचा संदेश ऐकत आहे.” समोर नम्रतेने उत्तरला.

“शाब्बास, मग देवच जर त्यांना वाचवू इच्छित असेल तर तोच एकादा चमत्कार घडवून त्यांना सोडवू शकेल ना?” राजा म्हणाला.

“महाराज, ते चोर दिचारे सध्या पश्चात्तापाच्या जागीत होरपळत आहेत. त्या क्रूर दरोडेखोरांना पश्चात्ताप होणं, हाही एक चमत्कार नव्हे काय?” समोर गुन्हा त्याच तन्त्र आवाजात बोलला.

वाचर मोठपाने हसत राजा म्हणाला—
“तू म्हणतोस ते खरंही असेल कदाचित्! पण मला या गोष्टी पुरेशा नाही वाटत. देवानेच भैरवमल्ला वाचनायचं ठरवले आहे ना? पण मला विनंती कशासाठी? ज्या दोरीने त्यांना फांसी दिली जाईल, ती दोरीच एकादा विजेंसारख्या ज्वालने तोंडून टाकून तो या चोरांना वाचवू शकेल की!”

“अच्छा? राजाला चमत्कारच पटायचा असेल तर तत्तंच घडेल.” अपूर्व समीर होत म्हणाला. (कमसः)

कार्यकुशल

दूरनिश्चयी विक्रम गुन्हा त्या आडाकडे गेला, लाडावरून प्रेक्ष उत्तरघून ते आपल्या खांद्यावर लादून तेहमीप्रमाणे मोत घारण करून तो स्वशानाकडे निघाला. तेव्हा त्या प्रेक्षात वाच करणारा वेताळ राजाला म्हणाला—“हे राजा, कोणाच्या आज्ञेच पालन करण्यासाठी तू या मध्य-रात्रीच्या वेळी अशा मयाण जंगलात हे कष्ट उपसत आहेस, याबद्दल मला काहीच कल्पना नाही. महान स्वाभीषनत आणि असामान्य सैन्य अन्नपारे विवेकी लोक सोडून दुसऱ्या कुणाच्या आज्ञावयातलं हे काम नव्हे, हे माथ मी बरोबर ओळखतो. पण कधीकधी अशा कुशल व कार्यक्षम लोकांनाही अपमानित होऊन आपलं उच्च स्थान पालवानं लागतं. अशा सन्ध्ये अपमानित व पदच्युत झालेल्या एका पयक-ग्रमुळाची गोष्ट मी तुला सांगतो. नोंद

वेताळाच्या गोष्टी

सावध विधाने ती एकून धे, तुझा थोडासा श्रमपरिहारहो होईल असे बोलून वेताळ पोष्ट सांगू लागला-

गिरिपुराचा राधा धूमकेतू हा जसमत्त क्रूर होता त्याची राज्य-जालसा अशम्य होती. त्याच्या साम्राज्यकळब बन-दीडतीने शिगेशींग भरलछ कांभांजराम्य होत. ते हस्तगत करावची धूमकेतूची मरीच बुनी इच्छा होती. पण ते जिकणं घोष नव्हे हे ही तो जाणून होता. अन्नासच एक दिवस कांभोज राजकुमारी आपल्या सखांसह वनविहारास गेली असल्याची बातमी त्याला कळली. धूमकेतूने खरेच आपले सैनिक पाठवून तिला पकडले

अन् एका गुप्ता स्थायी कैद करून ठेवले

राजा धूमकेतूने यान्तर एक दूत पाठवून कांभोज राज मां निरोप दिला की- 'तुमची कन्या मद्यालसा सद्यः भाड्या काढ्यात आहे तैव्हा मागणं महसूल म्हणून बहा लाव मोहोरा ताबडतोब पाठवून घ्याव्या महसूल पाठवलात की आपल्या कन्याला मनुष्यल परत पाठवण्यात येईल'

कांभांजरुपा वृद्ध मन्त्र्याने हे वृत्त आपल्या राजला कळवून त्याने दूतला म्हणले- 'आम्ही एक महिषाच्या आचर महसूल पाठवायच्या तजवीज करू' आणि त्या त दूताला हतमायान परत पाठवले

यावर कांभांज राजा रामावून आपल्या मन्त्राला म्हणाला- 'अ म्हो! धन पाठवले तरी तो दुष्ट माझ्या मद्यालमेला मुखलप परत पाठवीलच याचा काय भरवसा?

वृद्ध मन्त्री उत्तरला- 'मरकार ओ तसा निरोप असाकरता दिला की आपल्यालाही अजून थोडा वेळ मिळेल विचार करायला'

राजात जरा विचार केला पण राहोच मुचल नाही, तैव्हा तो म्हणाला- 'ठीक आहे पण आता पुढे काय करायच?'

एकादा स्वामीमन आणि समर्थ असा गुप्त द्वैर पाठवून आपण राजकुमारीला कुठ

ठेवळय घरावा पत्ता काढून घेऊ' मन्त्री गंभीर होत म्हणाला

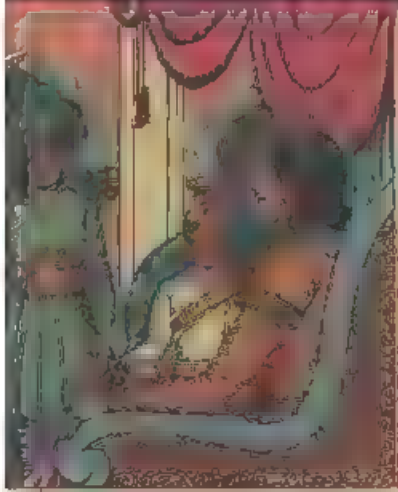
मग राजा धन मन्त्र्याने ताबडतोब एकमताने ठरवले की या कामाला आपल्या गुप्तद्वैर विभागाचा नायक केशववर्मा हाच अव्यक्त योग्य होईल

केशववर्मा दुसऱ्या दिवशी सकाळीच रवाना झाला एक रात्र अन् एक दिवस चालून तो गिरिपुराच्या सरहद्दीवरील नदी-कांचा एक तळ होता कोठच्यान्या नेचात नदी पार करून केशववर्मा राजधानीत पाचला एक आठवडाभर अनेक प्रकारे प्रयत्न केल्यावर त्याला पत्ता लागला की, नदीकांचारी जंगलात एका अग्न्या किल्यात

राजकुमारीला कैद करून ठेवलेली आहे. राजाच्या वेळी केशववर्मा त्या जंगलात पोचला अन् आसपास शोध घेऊ लागला. इतक्यात अचानक त्याच्या डोक्यावर जोरदार प्रहार झाला त्याने कमंड मारो बळून पाहिल, तो मागे हारताच मराल घेतलेला एक शिपाई त्याला दिसला तो पुन्हा दुसरा प्रहार करणार, तोच केशववर्मान त्या शिपायाच्या छातीत आपली तलवार मोकली. झाली पडता पडता शिपाई ओरात ओरवला, अन् त्यामुळे आणखी काही शिपाई तेथे घाबत पळ लागले.

ते पाहून केशववर्मान शिपायाच्या हाता-तली मशाल घेऊन आसपासच्या वाळकल्या पाला-पाचोड्याला आणि झाडोऱ्याला आग

केशववर्माचा भेटून त्या जुन्या किल्ल्यावरून माहिती मिळवून ठेव."

"समा असावी महाराज, पण केशव-वर्माला घटून कारसा काही उपयोज होईल असं नाही वाटत मला. कुतसेन म्हणाला."

राजा व मन्त्री हे ऐकून त्याच्याकड आश्चर्याने पाहू लागले— इतकी गडबड झाल्यानंतरही भूमकेतूच राजकुमारीला तिथच ठेवून नसणार! खर ना?" कुत-सेनान स्पष्टीकरण केले.

आता मात्र राजा व मन्त्री समजून चुकले की हा कुतसेन चांगलाच बुद्धिमान आहे. राजा त्याला म्हणाला— 'ठीक आहे, तू आता तुला ह्या तसा प्रयत्न कर. आज सकाळीस तू.'

चार दिवसांनी कुतसेन परत आला. पण राजकुमारी त्याच्याबरोबर नव्हती. एकटाच आला होता तो. रगाने राजाने त्याला म्हणले— 'मला वाटत की तू केवळ बुद्धि-हीनच नव्हे, तर भिन्नही असला पाहिजेस."

मावर कुतसेन मज्जण म्हणाला— 'समा असावी महाराज, हे काम पूर्ण करायला मी एकटाच पुरेसा नाही. मागल्या दोन्ही रात्र्यांच्या सरहद्दीवरील बरी जिथे समुद्राना मिळते, तिथे एका बेटावर भूमकेतूच राजकुमारीला बंद करून ठेवला आहे, आणि भूपत सैन्यही तिथे पहाण्याला

बसवले आहे. ही गोष्ट आपल्याला न कळवता सरळ तिथे जाण बरोबर चारल नाही मला! कारण तिथे माझाच सैन्य ओढवला असता तर राजकुमारीच्या ठावठिकाण्याच रहस्यही माझ्याबरोबरच पुरतं गेल असत.'

यावर राजा विव्ण म्हणाला— बरे, चाल चालता हो इष्ट! " नंतर राजानं मन्त्र्याशी चर्चा करून लग्नच सेनापतीला बोलावून घेतले. मन्त्र्याने त्याला विचारले— 'नदीच्या पात्रांमधे असलेल्या त्या बेटावर तुला कस होईल का? "

सेनापती तावडतोव उत्तरला— "हो! सहज शक्य आहे महाराज! भूपकेतूच सहाय येणार नाही, असा बेटाने आपले शंभर बहादुर सैनिक कोठ्यांच्या बेचात जाऊन त्या बेटाला बेडा घालतील. मग राजकुमारीला सोडवण मगही सोप होईल महाराज."

"ठीक आहे. तुला तुझ्या प्रयत्नात मग मिळालं की निरोप पाठव. मग आपण सैन्य पंजत जाऊन गिरिपुरावर हल्ला करू आणि भूमकेतूचा शेवट करून टाकू." वृद्ध मन्त्री म्हणाला.

मन्त्र्याची कल्पना शंभर टक्के बरोबर ठरली. गिरिपुराचा किल्ला कांसोज सैन्याने

जिकला आणि स्वतः राजा भूपकेतू युद्धकेंद्री म्हणून कांसोजच्या कारागृहात दाखल झाला. या विजयाचा उत्सव साजरा केला. आत बसल्याला राजा मन्त्र्याला म्हणाला— "महा-मन्त्री, हा विजयोत्सव चाकू असल्यानेच आपण आपल्या केशववर्माचा सत्कार केला, तर कस काय होईल? "

मन्त्री यावर म्हणाला— 'नाही महाराज, सत्कार करायचा म्हणून, तर कुतसेनचा नारायण ह्या केशववर्माचा नव्हे."

बोडा विचार करून राजा म्हणाला— "तुमचे म्हणण बरोबर आहे महामन्त्री! " नंतर मोठ्या घाटाने कुतसेनचा सत्कार केला गेला आणि गुप्तहेर विमोचकान्या

लावली. पहाता-पहाता आनीच्या जबाबा वसक लागल्या आणि त्यामुळे तेथे वायपळ मुरू झाली. या परिस्थितीचा फायदा घेऊन केशववर्मा तिथून निघतला आणि तीन चार दिवसात कांसोजनगरला पोचला.

डान्याला पट्टी बांधून आल्या केशव-वर्माचा पाहून राजा जन् मन्त्री आपापसा-यं शक्ति झाले. नंतर त्याची कडाणी ऐकून त्यांना वाईट वाटले. दुसऱ्याच दिवशी कुतसेन नावाचा एक तरुण दिपाई राजाकड आला व म्हणाला— "मी राजकुमारीला सोडवून आणू शकेन."

राजाचा यावर बराही विश्वास बसला नाही तो म्हणाला— 'ठीक आहे! तू

अधिकाराच्या जागवरून केशववर्माचा काढून टाकून तो जागा कृतसेनाला देण्यात आली.

गोष्ट इथवर संपवून वेताळाने विक्रमला विचारले "राज, क भोज राजाने मन्त्र्यांच्या सान्ध्यावरून केशववर्माचा केवळ भस्कारच घातवला असं तव्हे तर त्याला त्याच्या पदावरूनही हटवले, हे बरोबर झाले का? ज्या कृतसेनेला एकदा 'सिख' म्हटले होते त्यालाच गुप्तहंजर साध्याचा प्रमुख नमून त्याचा भस्कार केला राजास! हे सर्व असबद्ध भन् असंतुलित नाही वाटत? एका भिष्याला जबाबदारीची जबाबदारी कितपत उचित झाली? या प्रश्नांचे उत्तर माहीत असतही दिले नाहीस तर तुझ्या भस्काराचे तुकडे होतील हे तुला माहीतच आहे."

बाबरे राजा विक्रम म्हणाला—"केशववर्मा समर्थ भन् स्वाधीनकृत असलेही, पण त्याच्या रागीट स्वभावाच्या मारक आहे. आपल्या प्राणावर बेताल, तेव्हा त्याने

अविचाराने मागे जमलेच जाळून टाकले त्यावेळी तो हेही विचरून गेला की राजकुमारी निपच आहे, आणि अगोमळ विज्या जिवालाही घोका रोक् शकता त्याच्या उतावळपणामुळे क भाची सफलता दूरच, पण समर्थ आणि खोच सत्तागुतीची झाली; घुमकेतुन राजकुमारीला दुसऱ्याच गुप्तस्थानी हलवले पण ही गपट अगादीच ओळखून कृतसेने राजकुमारीचा बरोबर पत्ता मिळवू शकला आणि त्यामुळेच बटादेर आणि भूपकेंतुच्या राज्यावरही हल्ला करण्याचा वृद्ध मन्त्र्याचा बत सफल अला घुमकेतुने पटनही त्यामुळेच शक्य झाले मन्त्र्याच्या सल्ल्यावरून राजाने खरी गोष्ट बरोबर ओळखली आणि कार्यकुशल अरुणा-या कृतसेनेचा भस्कार केला.

मग अशा रीतीने राजाचे भौत मग सल्ल्यामुळे वेताळ त्या प्रतासह पुन्हा एकदा भविष्य होऊन त्या पूर्वीच्या पुन्हा साहाय्याच फांदीला सरकू लागला (कल्पित)

मजदार पंखा

एका राजाला पंखाचे भरी वड होते.

त्यामुळे त्याने खूप तज्ञांचे पंखे आपल्यापाशी जमवून ठेवले होते.

एके दिवशी दुपारच्या काळात व्हडाच्या वेळी राजा आपल्या विश्वाती गृहात आराम करत बसला होता. इतक्यात राजा वाड्याच्या बाहेरील मन्त्र्यावरून कोणा पक्ष्याच्या आवाजाची ऐकू आली— मजदार पंख, अद्भुत पंख! पण खूपच स्वस्त! कितीत फक्त पंखास अशाफी! "

राजाने पक्ष्याच्याला बोलावून घेतले कापरे, इतकी जास्त कितीत लायली आहेस? असं काय विशेष आहे तुझ्या पंखात? राजाने त्याला विचारले.

यावर पक्ष्याला मोठ्या नम्रतेने बोलले— 'हुजूर! इतके जास्त अद्भुत पंख मी फक्त पंखामे अशाफीना विकतो आहे खूप स्वस्तच म्हणावेला हुजेत तर म्हणजे ' "

अस? पण दिमागला तर ते इतर सर्व सामान्य पक्ष्यासारखेच दिसतायत की? इतके काही जास्त मजदूर नाही दिसत? राजा अविश्वासाने बोलला.

"महाराज! आपल्या सारख्यांना फक्त बायची बूक होईल का साह्या हातून? इतके कुठले धैर्य माझ्यात? मी अगदी खरे सांगतोय की हे पंखे खरेच वर्षातूनही अधिक टिकतील! ' पक्ष्याच्याने पुन्हा एकदा खाकी दिली.

एक पंखा घेऊन पंखास अशाफी पक्ष्याच्याच्या हातावर ठेवत राजा म्हणाला— 'पंखातच या मजदार पंखाची क्षमता किती आहे ती! पुन्हा महिन्यांतून महिन्याकडे येत! "

"जकी आज्ञा महाराज! पण याचा उपयोग कसा करायचा ते मला सांगा- यक्ष्यं." पक्ष्याच्या पुन्हा नम्रपणे म्हणाला.

हे बोलण एकूत रावाला राग जाला पसंवात्याला काही बोलू न देता तो म्हणाला—“अरे, पक्षा कसा हलवायचा, हे ही तू मला सांगणार होय” अशी काय महान विद्या आहे ती ना तू बाता.

नंतर राजा जरा आराम करण्यासाठी विष्णूनाथवर पडला आणि नवी पक्षा हलवू लागला. एक दिवस पक्षा हलवताना त्याची पान भुटी होऊन पक्षाची पदली अन् दोडाच तेवढा राजाच्या हातां राहिला! पण एक महिना गेल्यावर सरोस्वरच तो पसंवात्याला बघटक पळून हजर झालला पाहून मात्र राजाचा मोठा आश्चर्य वाटला. वाकून राजाचा तसस्कार करत तो म्हणाला— ‘आज्ञा करावी महाराज! आपल्या आवेशप्रमाण बहिष्ता पूर्ण होवाच मी आपणसमोर हजर आहे.”

त्याला पहातच राजाच्या रागाचा पारा खपच चढला तो म्हणाला— अरे तू तर एक नंबरचा लबाड प्राणी दिसतोस वन तो तुझ्या बांवा त्याने पसंवात्यासमोर भरला

हे सर्व पाहूनही करामुद्दा न पावता पसंवात्या म्हणाला— ‘महाराज क्षमा करावी मला पण मी आपल्याला प्रथमच सांगितलं होत की हा पक्षा जरा विशंब वसा आहे, याचा उपयोग नोंट लागला हवा. पण आपण माझ्या सांगण्याकडे लक्ष दिलं नाहीत, म्हणूनच माची बशी अवस्था झाली.”

‘अस? कसा उपयोग करायला हवा होता याचा?” राजाने चिडून विचारला. “महाराज हा विशंब पक्षा माहे न, म्हणून हा हातान न हलवता नुसताच पकडून आपलं डोक त्याच्यापुढे हलवायचं.” पसंवात्या उत्तरला.

राजा तसा मोठा दिनोदप्रियही होता. त्यामुळे जो जो हसत जो म्हणाला— वा झू! पक्ष्याच्या बाबतीतलं गुंन ज्ञान अद्भुत खरं माझ्याकडे अनेक पक्ष माहेत मी तुला त्यांचा रक्षकालदार म्हणून समते. असं बोलून राजाने त्याला आपल्याकडे नोकरी दिली.

साक्षात सुपुत्राची-२५

महान् स्वप्नदर्शी भारत

समर्पणाची भावना

भारताच्या स्वातंत्र्य-उदघात, निर्भरालापा हावातील अनेक व्यक्तींनी 'महा' म्हणून काम केलं अशा प्रकारे प्रजेचे आदर्शपथ बनणाऱ्या व्यक्तींपैकी एक होत्या प्रसिद्ध कवयित्री श्रीमती सरोजिनी नायडू.

कविकाविका सरोजिनी नायडू यांचे वहील अशोरनाथ नायडू हे हैद्राबादच्या निजाम कॉलेजचे प्रिन्सिपल होते. सरोजिनीदेवीचा जन्म १८७९ मध्ये हैद्राबाद येथे झाला. लहानपणापासूनच त्यांच्यात समाज सुधारणेची भावना दिसून येत असे. यामुळेच त्यांनी डॉ. गोविंदराव नायडू यांच्याशी अंतरवर्गीय विवाह केला. १९२५ मध्ये त्या भारतीय राष्ट्रीय काँग्रेसच्या अध्यक्ष म्हणून निवडल्या गेल्या. श्रीमती सरोजिनीदेवी भारताचे पूर्वांचे बैभव व कीर्ती या बाबतीत मोठे प्रभावपूर्ण आघण करत असत आणि अशा प्रकारे प्रजेच्या अनात त्या तवा उत्साह आणि सत्तापरिस्थितीबद्दल उद्देश जागवत असत. आपल्या राजकीय जीवनाचा प्रारंभ करतात त्यांनी प्रजला अशा शब्दांच्यामळे लावली की— "परंतु न नक्षने पांना साक्षी ठेवून आम्ही कशी प्रतिज्ञा करतो की आम्ही तवे मिळतमिळतून पुढे जाण राहू. आमचे बिचार व वचन आमची ताकद व सामर्थ्य या सर्वांचा आम्ही आमची मातृभूमि व तिचे सौभाग्य यासाठी उपयोग करू.

मुम्हाला माहीत आहे?

१. युन. अन्वत्वाबरोबर त्यांचा शिपाई किंवा बिकारी कनव्याची प्रवा आपल्या देशात कोडे बाळगते?
२. अवातील धर्वात बधिक संकीचा सवधवा कोणता?
३. अन्वित सहात बाळगणाऱ्या 'पीडीला' सात्सत प्रत्ये नाचा आपल्या देशात कोडे बापाच्या वातात?
४. अक्वलेलबोळपी गोवतेसदाच्या मुर्तीची संकी कापी कुमुबमिनारची ठंभी यात कसले साम्य आहे?

[पान १९ पहा]

भारताची वैद्यते

महालक्ष्मी

देव-दानवांनी अमृत मिळवण्यासाठी देवोला, मानवाने भारता करावी अशा सव मन्दार पत्राचा रवी व वासुकांची प्रकारच्या संपत्तीची अधिष्ठात्री देवी दोरी करून क्षीरसागर घुसळला हे मानले जाते. सशत या लक्ष्मीची अनेक संशत संपत्ती तेव्हा त्यातून प्रथम हलाहल रुपात पूजा करताना वैकुण्ठानीले स्वर्गा बाहेर पडले नंतर अमृत निघण्यापुर्वी लक्ष्मी, वराधरातील गृहलक्ष्मी शेतकऱ्यां- अनेक दिव्य वस्तुंबरोबरच महालक्ष्मीचाही कडून पुजली जाणारी धान्यलक्ष्मी उद्भव झाला क्षीरसागरतला लक्ष्मी- व्यापाऱ्यांची वाणिज्य लक्ष्मी आणि वीर

बहादुराचा आराध्यदेवी विजय लक्ष्मी ही महोत्सव सात्रे केले जातात. महा- नव या महालक्ष्मीचाच रूपे होत. लक्ष्मीची मोठ्या भक्तिभावाने पूजा केली. भारताने सर्वत्र कोणत्या ना कोणत्या जात. क्षपात महालक्ष्मीची आराधना केली जाते. कमळपुष्प हे लक्ष्मीचे फार आवडते. निरानराळ्या वेळी निरानराळ्या ठिकाणी फूल घातले जाते.

चांदोबाच्या वातम्या

मुलींची प्रतिभा

मुक्त्याचे क्षेत्राच्या दहावीच्या परिक्षेत दश मुलींनी सर्वोच्च लक्ष प्राप्त्याकडे आकर्षित करून घेतले त्याच्यात अस कोणते वीरघट्य आहे बरे? एक आहे शीतली चटर्जी नामक बंगाली मुलगी. तिचे वय केवळ १० वर्षे आणि सात महिने इतके असून तिने दहावीचे पाठ्य विज्ञान भागच्या अद्भुत स्वरुपासाठीची चुणूक दाखवली आहे. दुसरी आहे मद्रासमधील मुल्लुसा रुझु सायन या मुलीला. दहावी हात नसल्यामुळे तिने आपले पेशी पायाच्या बायली लिहित. पेशी लिहिण्यासाठी तिने इतर शिक्षक अर्धा तास अधिक वेळाची सुबलत दिली गेली हाहा तरीही तिने इतरांभावेत तसे शासत प्रत्येक पेशी लिहून पूर्ण केली.

अविश्वास

जॅटनी वॅडरसन नावाचा एक माठ वर्षाचा मुलगा अमेरिकेतील ब्राकपट एलिमेंटरी स्कूलमधे शिकत आहे. एकदा अमेरिकेचे अध्यक्ष जॉर्ज बुश त्या शाळेतला सत छायाला गेल होते आपल्या भावारी उभ्या अक्षम्या जोने बुशला जॅडरसन अभ्यास मानायला तयार नव्हते. आपणच अव्यस आहेत असा त्याला विश्वास नव्हता. म्हणून त्यांनी मुल या आपसा कोटी असलेले आपले दायज्द्वी कायसंत दाखवत नाशि शाळच्या फाटकाबाहेर उभ्या असलेल्या आपल्या कारकुडे निर्देश केला तरीही जक झोटी 'हा पुरावा पुरेसा नसल्याच्या भावनेने वॅडरसन अभ्यास मुल पांज्याकडे पहातच राहिला'.

साहित्य सोनियाच्या खाणी

भास्कराबाबांनी आपण लिहितल्या ग्रंथांच्या पहिल्या अध्यायाच्या आरंभाला लक्षात न घेईल तर त्या या मुलांचे नाव काय? आणि या बघाचें नाव काय?

१. भास्कराबाबांनी तयार केलेल्या पहिल्या भागाच्या पहिल्या अध्यायाच्या आरंभाला लक्षात न घेईल तर त्या या मुलांचे नाव काय? आणि या बघाचें नाव काय?
२. भास्कराबाबांनी तयार केलेल्या पहिल्या भागाच्या पहिल्या अध्यायाच्या आरंभाला लक्षात न घेईल तर त्या या मुलांचे नाव काय? आणि या बघाचें नाव काय?
३. भास्कराबाबांनी तयार केलेल्या पहिल्या भागाच्या पहिल्या अध्यायाच्या आरंभाला लक्षात न घेईल तर त्या या मुलांचे नाव काय? आणि या बघाचें नाव काय?
४. भास्कराबाबांनी तयार केलेल्या पहिल्या भागाच्या पहिल्या अध्यायाच्या आरंभाला लक्षात न घेईल तर त्या या मुलांचे नाव काय? आणि या बघाचें नाव काय?
५. भास्कराबाबांनी तयार केलेल्या पहिल्या भागाच्या पहिल्या अध्यायाच्या आरंभाला लक्षात न घेईल तर त्या या मुलांचे नाव काय? आणि या बघाचें नाव काय?

पसिअस व आन्ड्रोमेदा

[भागील अकादमी पुढे]

आन्ड्रोमेदा पसिअसच्या मुलाच्या बन्धने बंधली आणि तिचे फिर बंधन करत येत असताना, समुद्रकिनार्यावर एका मुंदर लक्षात आल्या-आन्ड्रोमेदाच्या मित्रा-मंडा यणाच्या विविध प्राण्यांना माकड टाकून तिचेही दखण करे त्यामुळे आन्ड्रोमेदाच्या माई-पसिअसने पसिअसला तिचा विवाह करून दिला

विवाहाचा विधि पूर्ण झाल्यानंतर आन्ड्रोमेदाचा एक मातापिता मुंबराचा फिनिसस झाले असल्याने मित्रांच्या मदतीने आन्ड्रोमेदाचे बंधन म्हणजे प्रथम केला पण ही विफल झाला, कारण त्यावेळी पसिअसने मंडुसाले घरात त्यांच्यापुढे बसले, आणि त्यामुळे त्या सर्वांचे अन्धकार झाले.

मुम्हालात माहीत आहे ?

१. कर्नाटकातील कूर्ब प्रत्येक जेव्हा दुसऱ्या बन्धनी, तेव्हा त्याच्या हाती चिमूकले घेऊन व रात्र विला घाली आणि बंदुका घालणी जाते
२. कर्नाटकातील 'बोण' घराण्या, याचे बाबी २५३ मीटर इतक्या उंचीवरून खाली पडते
३. काश्मिरमधील 'डान डेक' मध्ये २५५०० मणसे जाणारे तिकार.
४. पहिल्याची उंची आहे १४ मीटर व दुसऱ्याची ४९ मीटर.

साहित्य

१. नीतावली, विद्वान् विरोधनी
२. नितावली कोकोतोफ १९९५ मध्ये
३. रंगीत्या बाबतीत माहिती देणारा ग्रंथ- 'विजिजिबॉलॅन्सी' ग्रंथ लिखित
४. १९८४ जॉर्ज ऑबेन
५. जॉर्ज इन्सिड, जॉर्ज ऑबेन

नंतर पसिअस कापली नवव्या आन्ड्रोमेदा हिचा बरोबर बेलन आपल्या भाईला घालायला तेरफेक बेटावर पोचला. तेमच्या स्थाव बेली तेथील रावाच्या सत्याचारामुळे आपली मुटका करून घेण्यासाठी त्याची आई बालू मुटकेची होती बेलनवर पोचलेल्या पसिअसने तिच्या घाटलागा-वर असणाऱ्या राजासमोर मंडुसाले घरात त्याचेही एका मित्राच्या स्पातर बळवून आणले

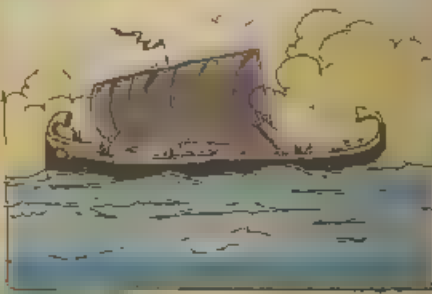

माननवर नेहसाक्या वेलुके या आणखी
ताही उपरमे करावया विचार
नमःसामळे परिधसने मरिदशत पाऊन
ते देव किनःहोवा असेच तेचून
टाकत हुपून पुढे जाऊनया रबत जया
पुक्तावरत विसवायके स्थान ठरवून
मन्दिनात बाळकडे काही दिवस स्थान
ध्यानात घालवत तत्पर अशी राखत
अशीच रीत भावून ज्ञानाचा त्याम
निष्ठप करत

उत्सवातील एका म्णनेत पणियसने
एक लूए वजतदार व धट्ट वसलेले
तकडाचे भाक गरमगर फिरवून खुण
तून फेकून दिले पण ने खुणेपेक्षा
ज्याच पुढे जाऊन तथून जाणाऱ्या एका
मणनशिया जगावर वरले

आपली ज ॥ आणि पत्नी आतांकरा
मान बरीवर घेऊन पणियस भासिके
निघाना असाही धोशवःवरुधत अमुता-
नाच माना बापट्या आतांकरा
त्याच्या बादसह तमुडात सोडून दिव
होले पण आता ती एका सुन्दरशा
जावेत वसुन थापल्या तमःस्थानाकडे
वरत निघाला हाता सोपवत त्याचा
काळि चारही विज्ञाना पसरलेली होती

भरून पैल तो माणस दूरानितरा
काशी तमून वंसयसचा आजारा
जवळून राजा वृद्ध अकमशत होता
आपला नासु परत वत लसःस्थानाची
खबर ऐकून त्याच्यापासून आपला
जीव वाचवण्यासाठी अकियस भाजिसा
वेटावर निघून आला होता एका
विशिलिखितापसून तो पाच ब्रकला
माह पसबसन फेकलेल्या तामामुळेच
स्याचा मृशु घडून आला व ज्योतिषाची
प्रविपवाणी अखेर खरी जाली

त्याची तप लागिसा तदन्तर दीवली
तकील गजा त्यापि सावर स्वागत
करणाऱ्याठी पुढे अशी राजान
आत्म्या वडिनःच्या स्मृतिपीलार्च एक
मल्लव भाजरा करवचे ठरवले होते
गडाबहून लवणारा आणला बादर
प्रदणित करण्यामाठी उत्तवात
होणाऱ्या खेळाक्या म्णनेत ज्या
६० मने मिळसन उरले

यातन्तर पणियस जवळील गेला पण
बापट्याव हातून आपल्या आजाराचा
मृशु मान्याच्या दृष्ट्यापुढे त्याने
विहासनावर बसायला नकार दिला

पश्चिमसने मन्त्र पंसेनज नाराय्या
नरोन सहाराची स्थापना केली आणि
तेथे ए हून त्याने राज्य सभाळले
आम्होमेदासह त्याने चिरकाज
'प्रकारवक' म्हणून कीर्ति मिळवली.

पश्चिमच्या मृत्युनंतर त्याची प्रजा
त्याचा 'दैवी वंशावृत्त' उरप
आलेला भाणूस समजून त्याची पूजा
कड मागली. त्याची एक मुर्तीही
बनवून त्याची तिथी स्थापना केली.
ही मुर्ति त्या मंगलाचे एक कारकीर्न
बनून राहिली.

पश्चिमच्या मृत्युनंतर एकाच नाव
पेसंज असे होते त्याने फारच वेळाची
स्थापना केली फारसी शोकांत
त्यामुळे पंसेसची मूर्ति मानने जाऊ
जाऊ अनेक कथा-कथा ब नाटक-
द्वारा पश्चिमची कथा कित्येक जाळांना
प्रकट ठरली श्री अरविच गानीही
पश्चिम नाटक रचले आहे

मंत्री मिलन

गोष्ट जुन्या काळातील आहे कोसल
देवावर राजा चित्रवज्र राज्य करीत
असे त्याचा मुबुद्धि नावाचा एक मंत्री
होता आपला मंत्री दुरावारी आहे हे
जाणायला राजाला फार वेळ लागला
नाही तरी पण हे आपल्याला जस काही
माहीत नाही अस भासवीत राजा एकाद्या
सुमन्य वंश्याच्या शोकांत राहिल खेदटी
एका गावी एक गुरुकुल चालवणारा मुक्क
मिलन राजाला मंत्री-पदासाठी योग्य
वाटला. राजाने आपला भनातील गोष्ट
एका पत्रा द्वारे मिलनला कळवली.

पत्र वाचून मिलनला मोठे आनंद
वाटले. तो सगळी राजधानीच्या वाटेला
आगळा चित्रवज्र राजाला भेटून त्याने
सांगितले- "राजन, गुरुकुल चालवण्याचे
काय मी मोठ्या संतोषाने करीत आहे.
शोध. अधिकार-पदावर सुयोग्य अर्दीची
राजनीतीकडे माझा ओझ नाही, नि मला

ती भावबल ही नाही. आपल्याला हे पत्र
कितीत कळवण मला योग्य वाटत नाही,
म्हणून मी स्वतःच आपल्याकडे जालो
माझी मंत्री बनण्याची इच्छा नाही
म्हणजे, आपण मला क्षमा करावी."

पावर राजा चित्रवज्र म्हणतला-
"तुम्हाला अधिकार-पदाची लागला नाही.
तुमच्या शारखा माणूसच मंत्री बनायला
सर्वस्वी योग्य. माझा मंत्री मुबुद्धि अवि-
काराच्या सोहानेच दुर्दैवींनी नि दुरावारी
बनला आहे पैशांच्या लागलेने तो जन-
कल्याण विसरला. म्हणूनच मी त्याला
काढून टाकू इच्छितो. प्रजेच्या कल्याणासाठी
आपण मंत्री-पद स्वीकारार्थ अर्ध मला
वाटले बाळायक व दुर्दैवींनी लोक खोबून
काढून त्यांना नोकरी वसून काढून टाकण
शोध. अधिकार-पदावर सुयोग्य अर्दीची
राजनीतीकडे माझा ओझ नाही, नि मला

"पुष्पा"

व्यवस्थित काल राहिल यासाठी मी माग्य तो व्यवस्थ करीन "

मिलन राजाची आज्ञा ताकाक शकला नाही त्याने मनीषद स्वीकारलं।

मिलनला मनी जतवून राजाने आपल्याला पदच्युत केल अन् सुबुद्धीला मोठं धाडक्य वाटलं. हे त्याला बसल अपांदर कळतं, तर त्यान आपल्या चुका सुधारण्याचा प्रयत्न केला असता पहिल्याच दिवशी मिलनने सुबुद्धीच्या अंतक चुका सोपून मांडल्या नि त्याला स्वतंत्रावे स्पष्टीकरण विचाराळं

काय उत्तर द्यावं हे सुबुद्धीला सुचंना तो म्हणाला-"चुका झाल्या हे तर खर"

पण माझी काही अपराध नाही. आपल्या हाताखालच्या अधिकार्यांवर मी निरवाम ठवला काही निवडक मोठ्ठो सोडल्या तर माझ्या हाताखाली काम करणारे अधिकारीच सर्व कारभार चालवीत आहेत अने सांगून मज चुका त्याने दुसऱ्यांच्या माफी मारल्या.

सुबुद्धीच्या हाताखाली जवळ जवळ शंभर अधिकारी होते. सर्वांना बटून मिलनने विचारलं सर्व जण म्हणाले-"आमच्याकडे जो काम सोपवली तो आम्ही सर्वांनी केली काही चुक असली तर मनीमहालयचां।

"याचे अर्थ असा की मन्थान जतंक अपराध केल आहेत हा मोठा त्वाचां नि दुष्ट दिसतो आहे मन्थ्याचे अपराध सिद्ध करण्यासाठी तुमच्या जवळ काही पुरावे आहेत "

"एकच पाहो अंतक ! मनी सुबुद्धीचे अपराध उघडकीस आणण्यासाठी आमच्या पैकी प्रत्येका जवळ शकतो पुरावे आहेत एका अधिकार्याने माहिती पुरवली

'ठीक आहे. उद्या आपण सर्व जण असेच असू मग मी सुबुद्धीसाठी मला पाहिजे ते सर्व जाणून घईन" जतं सापून मिलनने सर्वांना स्वतः केल

नंतर मिलन सुबुद्धीला घेऊन राजाकडे आला नि राजाला निवेदन केल -

'महाराज सुबुद्धीने आपल्या हाताखाली असलेल्या अधिकार्यांवर सत्ता गाजवली पण त्यांच प्रेम सुवादन केल नाही आणि म्हणून तो खुर्चीवरून खाली उतरताच खालचे सर्व अधिकारी त्याच्या पिछे बालू लागल "

राजान विचारलं- मग यांना आता कोणती शिक्ष करायची गर ?

मिलन उत्तरला- प्रभु मी आपण आता उद्या पाहू "

शंभर सनकारी अधिकार्यांनी मिलन काय प्रयत्न करतो हे राजाला पहायच होत म्हणून दुसऱ्या दिवशी राजा ही मिलन बरोबर बसला. राजा नि मिलन राजवाड्यातील एका हालनात बसल आणि त्यांनी एका अधिकार्याला दाखवल

पहिला अधिकारी आला मिलन त्याला म्हणाला- माजी मंत्री सुबुद्धि बद्दल तुला ज काही सांगायचय ते सर्व सांग "

लगच तो अधिकारी सुबुद्धीच्या कुकसांचा पादा वाचू लागला त्याला मध्येच थांबवून मिलन म्हणाला "हे सगळे एकायची माफी मूलिक इच्छा नाही सुबुद्धि बद्दल काही चांगल सांगण्यासारखं तुझ्याजवळ असलं तर ते मला पाहिजे नाही तर तू जाऊ नकोस "

तो अधिकारी काही हो सहा शकला नाही तेथून परत फिरला यानंतर अमेच आपली काही अधिकारी आले नि परत

गलं त्याच्यापैकी दहा अधिकार्यांनी सांगितल की सुबुद्धि मध्ये काही चांगल गुण हो आहेत प्रमुख गुण म्हणजे आरत्याला पाहिजे वसतील ती कामे सुबुद्धि आपल्या अधिकार्यांना समजाऊन सांगून अथवा धाकदपट्टा दाखवून करून घेता

सर्व जण गेल्यावर मिलन राजाला म्हणाला- महाराज, ज्या दहा अधिकारी मी सुबुद्धीत काही गुण पाहिल त्यांना फक्त कामावर ठवावे, बाकीच्या सर्वदांना काढून टाकावे. इतकंच नव्हे, तर माजी मंत्री सुबुद्धि याला तुमगातील कैद्यांवर देखरेख करण्याचं काम द्यावं त्या अधिकार- पदावर तो चांगल काम करील "

राजाने वाचण्याने विचारले-“ हा निर्णय कसा काय घेतला? आपण? अपराधी सुबुद्धीला एक अधिकारी जनवण्याची वाचण विचारस करीत माहात! आणि त्याच्या आज्ञांचे पालन करणाऱ्यांना काढून टाकायचं म्हणता? हा कृतिला पुढचा न्याय?”

बाबर हसत मिसळने आपल्या निर्णयाचे समर्थन केले- प्रभु, सुबुद्धीत अपराध केला असणे खरेच आहे. पण त्याच्या हाताखाली काम करणाऱ्या कोणीही त्याबाबत अपराधा-कडे तक्रार केलेली नाही. याचा अर्थ असा की त्याने सर्वांना चाकात ठेवले होते, याच्याही याणसाच्या ठिकाणी काही योग्यता असावी लागते. या योग्यतेचा आपण उपयोग करून घेतला पाहिजे आपल्या हाताखाली काम करणाऱ्या माणसांना समजाऊन सांगून वा चाकदारसो दाखवून काम करून घेण्याची योग्यता त्याच्यात आहे. आपण कबूल करावं नुसत्यांतल अधिकारी म्हणून तो काय करीत आहे,

इकडे मी लस ठेवीन त्याच्याकडून अनेक कथांत सुधारणा घडवून आणता येईल. या नोकरीमुळे सुबुद्धीला आपला पराच वेळ कसांवरोंवर काढावा लागेल हीच त्याला पुरेशी विज्ञा आहे. आता या नव्वद अधिकाऱ्यांची गोष्ट वहा यांना आपल्या पुढील माणसात फक्त दोष तेवढे दिसतात. दुसऱ्यातील गुण पाहण्याची त्यांना सवयच नाही. असा लोकांना अधिकारी बनण्याचा हक्कच नाही म्हणून माझ्या योजनेनुसार प्रचंडा जरा ही उपयोगी न पडणाऱ्या या नव्वद अधिकाऱ्यांना नोकरी वरून काढून टाकणंय योग्य आहे.

प्रधानाच्या सुरोस राजा चित्रध्वज म्हणाला- मला वाटलं होतं त्याहुन अधिक योग्यता आहे आपली! आपण सराफाऱ्याच आदर्श मंत्री व्हाल, यात मला संशय नाही.”

यानंतर मंत्री मिलन याच्या योग्य सल्ल्यानुसार राजा चित्रध्वज अनेक वर्षे सुखा समाधानाने राज्य करीत राहिला.

वीर हनुमान

हनुमानाने लंका नगरीत प्रवेश केला तेव्हा श्याला विविध प्रकारचे राक्षस दिसू लागले. याग-दीक्षित राहुणारे जटा धारण करणारे डोक्यावरील अर्धे केस सफाचट केलेल ब्रैलाचे कापडे पोघरलेल, अश्विचार होम-हवन करून सव्ज वर आक्रमण करणारे, निरनिशाली शस्त्रे धारण करून इतस्तत संचार करणारे, विकृत आकाराचे, काळे आणि ठेंग असे सुपासारखे आपले मोठे कान हलवणारे, हातात ध्वजा घेऊन भटकणारे असे अनेक प्रकारचे राक्षस तेथे हनुमानाने पाहिले.

राक्षसपत काळली होमी आकाशाल चत्र चमकत होता. हनुमान येत रावणाच्या प्रासादात जाऊन पोचला. तेथे सुरर स्त्रिया

सधु सगीत अलापित हास्या काही अणी आपल्या श्रीरावर चन्दावा रूप लावीत होण्या काही आख्या होऊन आराध करीत होत्या.

त्या स्त्रियात मनुष्यासारखी दिसणारी सीता कोठे तरी दिसल असा आशंन हनुमान त्या सर्वांना लसपूर्वेक पहात राहिला. पण त्याला तबं भारी स्त्री कोट ही विसकी नाही. हनुमान मनातल्या मनात निराश झाला. कामरूपी हनुमानाने संकेत मन मानले तसे भ्रमन केले नि पुन्हा रावणाच्या आसादात परत आला.

रावणाचा महाल हनुमानला योडा अद्भुत दिसला. चांदीच्या बतवलेल्या या जववात सर्वत्र सजावट सीताची होवी.

होते. एव-रत्न जडित खडब्यानुन पक्षांचे पिज्ज टांगलल होते. हनुमानाला तेथ पुष्पक विमान हे विसल ते प्रथम कुबंराचे होते. त्यावर पृथ्वी, फुलझाडे कमळानी भरलले मगधने आदि वृक्ष कोरलेली होती. तो त्यानं रम भरलेलं होतं ते विमान फारच विशाल होतं. ज्याची बसण्याची इच्छा असेल त्या सर्वानी या विमानात जागा मिळत असे. म्हणतत एकाद्या भय्य घरपेक्षा ही पोठ्या या विमानाकडे पाहून हनुमानाला आश्चर्ये वाटल. तो तसाच रावणाच्या महालात इकडे तिकडे भटकत राहिला. अशा रीतीने बराच वेळ हिडून महाल पाहिल्यावर ही संपूर्ण भवन पाहिल्याचे समाधान हनुमानाला वाटल नाही. अशा रीतीने भरपूर भटकून ही लहान मानाला सोता मात्र कोठ ही दिसली नाही.

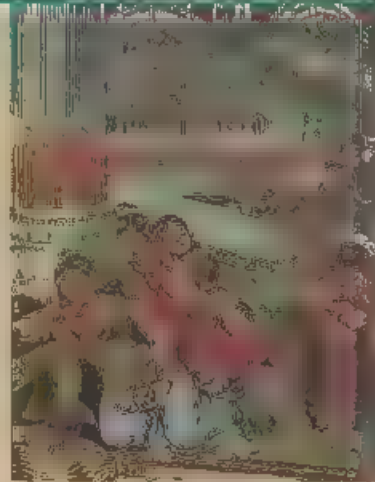
रावणाच्या विशाल श्राभादातील कोपरा अन् कोपरा हनुमानान पाहिला. रावणाच्या बायका ज्या अंत पुरात रहात असत तेथ ही हनुमान पोचला. रावण कडालं प्रिय त काही राक्षसिणी होत्या. काही राजकुमारीना रावणान आपल्या पराक्रमान जितकल होते आणि काही अशा ह्याचा को त्यांनीच रावणावर प्रेम केल होती. नि रावणाची पत्नी होऊन त्याचय कडे आरुय होत्या. सर्वत्र वरपूर प्रकाश वेगळे दीप प्रज्वलित होते.

रावणाच्या अंत पुरातील अनेक स्त्रिया गाढ झाली गेल्या होत्या. त्या रभी-बरगी रसायां वस्त्र नसून विविध रत्नजडित अलंकार परिधान करून बेलबुट्टी काढलेल्या गालीक्यांतर पट्टबल्या होत्या. त्याच्या गळपात सुगंधन पुष्पमाला बांधायमान होत्या. जवळ जवळ अर्घी रात्र सरली होती, त्यामुळ काही जणी तिथच बसल्या बसल्या निद्रा-सुख अनुभवीत होत्या. हनुमानान एक अवमुन सुंदर दृश्य त्या ठिकाणी पाहिले.

हनुमानान लक्षा देऊन सर्वांच्या चेहऱ्यांकडे पाहिले. एका विशाल शय्यवर शाय-लत्या रावणाला ही त्याने पाहिल. रावणाच्या हातांची बोट पाच महासर्पा-सारखी दिसत होती. त्यान आपल्या मारीरावर रक्तचंदन लावलेल होते. विशालकाय रावण घोरणाच्या एकाद्या सोन्याच्या पट्टासारखा दिसत होता. त्यात शरीरवर विविध अलंकार धारण केलले होते.

रावणाप्रमाणच त्याची पत्नी मदीदरी पण एका शय्यवर झोपली होती. तिचें सौंदर्य, अवयवांची ठवण नि कोमलता पाहून हनुमानाला आनंद झाला-कदाचित् हीच तर सीता नसेल ना!

पण दुसऱ्याच क्षणी त्याचा संतोष नाहीसा झाला. रामाचा विरह झालेली सीता असा

साज-शृंगार कसा करील? आणि निद्रा-सुख ही तिच्या नशिवात कोठले? सुखाने लाजून पिऊन ती अशी सुंदर व स्वरुप नाही दिसू शकेल? एकाद्या वर-पुतळाची पत्नी बनून ती कशी राहू शकेल! नाही, नाही, ही सीता असण शक्यच नाही! असा ठाम निश्चय करून हनुमान तेथून पुढे निघाला.

सोतेच शोध घ्यासाठी हनुमान सर्व वृक्ष नि लताकुंज पहात राहिला. सर्व चित्रपटाळा त्याने हुंदल्या त्याच्या मनाच एक शंका निर्माण झाली. सोतेला कदाचित् मृत्यु तर झाला नसेल? आपल्याला वश न झाल्यामुळे या दुष्ट रावणाने सीतेचा अंत तर केला नसेल? अथवा

सिनेबा लाला विसल्ला, पण सीता त्याका कोठे ही विसली नाही! सुंदर स्त्री काहिली की त्याच्या मनात आशा निर्माण होई, पण जेव्हा त्याका समोर ही सीता नाही तेव्हा तो निराश होऊन जाई. खरेच नव्हे! सीतेला पळवून घेऊन कात होवा, तेव्हा छटापटीत ती खाली तर पडली नाही! समुद्रात पडून तिने जलसमाधि तर घेतली नसेल? अथवा रामाच्या विरहाने व्हाकुळ होऊन तिन प्राण तर सोडला नसेल?

हनुमानाने मनातल्या मनात विदचय केला की जर सीता सापडली नाही तर आपण हयच समुद्र किनारी चिंता रचून तीत प्राणार्पण करायच! त्याच्या मनात भाणसी ही असा विचार जाला की आपण स्वतः आजून रावणाचा बंध कराला, अथवा यक्ष-यक्ष प्रपाप्ते रावणाच्या रागावरील बेऊन जावे हे ही एक सत्कार्यच होईल!

असा सीतेने विचार करित असलेल्या हनुमानाला दूर अंतरावर उंच उंच वृक्ष असलेला एक सुरेख उद्यान दिसलं त्याच नाव होतं जम्बोवन. हनुमान त्या उद्यानाकडे पहात राहिला जवून पर्वत वा दनरत त्याने सीतेचा शोध घेतलेला नव्हता कारण हे जंगल जगाचं तर त्याचा विसलं होत. इथं सीता सापडली तर! हनुमानाच्या मनात आशा निर्माण झाली आणि या

या भयंकर राक्षसीना पाहून सीता घाबरून तर नृत्यमूर्ती पडली नसेल ना? सुखीवाने दिलेली मूढत संपून जाता बरेच दिवस येऊन होते. सीतेला पाहिल्याबानून परत काणं कस शक्य आहे! जर असाच परत गेलो तर सर्व जण विचारलील-खंकेत आजून काय मिळवलेस तू? कोणत्या काम-बिरीबर येता होतास? लोकांनी असे प्रश्न विचारले तर काय उत्तर देऊ शकता?

काही बघल, तरी मुक्ता विचार करून काय मिळणार! म्हणून हनुमान दूर-दुरूच्या ठिकाणी सीतेचा शोध घेण्यासाठी निघाला. तो पाताळात गेला, जंगलातून हिडला, विहिरीतून उतरून पाहिलं. अनेक रासस

आरडा-ओरडा करू लागले झाडांवरले फुलांनी त्यांच्या शरीरावर वृष्टि केली त्याला त्या उद्यानातील सरीसरे टंकड्या व सगल्या साडीचे गवळी वृक्ष ही विराळ व्यक्तीक-वनात एक श्रीहनुमान ही होती त्याच्यावर उंच उंच दिवखरे, अनेक भिला गृहे व निरनिराळ्या प्रकारचे वृक्ष होत या पर्वतातून एक नदी खाली वहात येत होती तिचे एक विशाल दिहोर हंगी या त्रिनिरीच्या चारी बाजूंना उंच उंच महाल होते तेथे काही सोन्याच्या टंकड्या ही होत्या

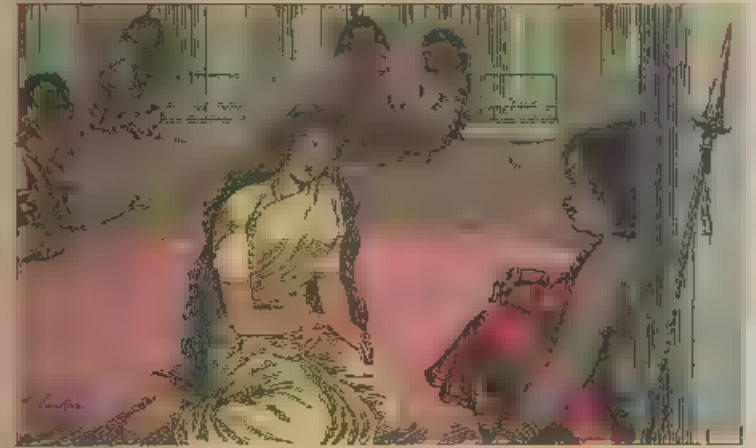
हिरण्यागार पानांनी भराऊन अशा एका झाडावर बसून हनुमान चारी बाजूंना पाहू लागला काही अंतरावर त्यास एक शुभ्र सैन्यप्रासाद दिसला त्या अद्भुत प्रासादाला शंभर खोबे होते या प्रासादात हनुमानाला सीता बसलेली दिसली

विरहतापामुळे ती अतिशय दुःखी व दुःखी झालेली होती तिची पिचळी साडी मळमळी होती दुःखानेगान ती अवघड झळीत होती तिच्या चारी बाजूंना राक्षसी स्त्रिया पहारा देत होत्या रावण जेव्हा सीतेला घेऊन चालला होता तेव्हा हनुमानाने तिला पाहिले होते सीतेची थोडी रूप रेखा त्याला आठवत होती पण आता तिच्यात बराच बदल झालेला होता सीतेने अक्षयमूक

पक्षावर आपल काही दामिने टाकले होते आणि ज दामिने तिन टाकलेले नव्हते, म्हणून ज तिच्या अंगावर होते त्याचे वर्णन रामान हनुमानालावळ केलेले होते ते दामिने आता हनुमानाने ओळखले ज दामिने तिन टाकले होते त्यांच्या जागी नवे दामिने तसल्याच हनुमानाने पाहिले यावरून त्याला समजले की ही निश्चिंत सीताच असली पाहिले त्याला अपार आनंद झाला आस-वासच्या राक्षसीच्या दृष्टीस असण पडून नय म्हणून हनुमान झाडाच्या गर्द पायात लपून राहिला मग त्याने एकदा या सर्व राक्षस स्त्रियांकडे पाहिले बरीच राग झालेली होती राक्षसांचे देवाध्ययन सुरू झाले होते हनुमान ने एक

लागला त्याच केळी मगल बाघ वाळू लागली रावण जगा झाला त्याला सीतेचे स्मरण झाले मग त्याने क्षेपण श्रृंगार केला आणि तो व्यक्तीक-वनाकडे जायला निघाला त्याच्या मागे शंभू देवता स्त्रिया आणि गवर्ध्व स्त्रिया पण निघाल्या काही स्त्रियांनी सुवर्ण-मशाली आपल्या हाती घेतल्या होत्या काही स्त्रिया चवथ्या हातीत होत्या काही स्त्रिया हातात तरवारी पकडून चालल्या होत्या तर काहीच्या हातात पाण्याने भरलेले स्वर्णकलश होते एका स्त्रीने रामाच्या होवपावर छत्र धरले होते

सबे स्त्रियांच्या पायातील तपूरांची किर्णकिर्ण एकून हनुमान तिकडे खूपच

बांदोबा

उद्यानात सीतेचा शोध करण्याचा त्याने निश्चय केला

उत्साहाने उठ्या मारीत मागील हनुमान व्यक्तीक-वनात पोचला त्याने लघू रूप धारण केले आणि उद्यानातील वृक्ष-राक्षसी प्रवेश केला नुकताच बसलेले अक्षयमूक झालेला होता तेथील साल, अशांक चपक, उहाल, तप, रसाल कविमुख आदि वृक्षांना लसा-धेलींनी वेढलेले होते

त्या उद्यानाच्या परिसरात हनुमान राणासारखे या झाडावरून त्या झाडावर, वरून खाली असा जाऊ लागला. झाडांवर झोपलेले पक्षी जाबकत जागे झाले व

आकर्षित झाला मशालीच्या प्रकाशात रावणाच्या हनुमानात पाहिले होते. आता रावण यंऊन काय करील हे पाहण्याची हनुमानाची फार इच्छा होती म्हणून एका शासकाच्या फांदीवर चढून, शानाच्या आसपुन हनुमान शाळीस दुसऱ्या लक्षपुर्वक पाहू लागला.

रावण बॅट सोतेजवळ येऊन थांबला त्याला दुसऱ्या बॅटला पाहूनच सोतेचा बरकात शाळा ही गुडघ्यावर बसून हातांनी छाती आकून घडबडात राहू लागली विले पाठी बाजूला पोठ्या आसले पाहिले की आपल्या रक्षाचासाठी कोणी येईल पण सर्व काही नव्हते!

सुविधान शोधून घेता आलेका रावण म्हणाला-

"हीते, मला पाहून तू अशी चानरतेस का? तुझ्या सोदपावर मोहित होऊन मी तुझ्याकडे आलो, माझा स्वीकार का करीत नाहीस बरे तू? इथे तुला कुणाचेच अज झालेग्याने कारण नाही जो पयले तू

माझ्यावर प्रेम करीत नाहीस, तो पयले मी तुला स्पष्ट करणार नाही. तू कशासाठी दुःख करीत आहेस? मळकट कपड घारण करून, बघा रीतीने उपास करून सोडून दे साज-युगार, उत्तम कपडे परिधान कर. मनकार आणि पुष्पमाळा घारण कर. माझा स्वीकार कर. उत्तम प्रकारचे भय प्रशसन कर मळ गुळगुळीत सव्यवर आराम कर नाच बाण्यात रमून जा सुखा-समाधानाने आपले दिवस घालव आपला जीवन-काल व्यर्थ घालवू नकोस तुझ्यासारखी सुंदरी या जगात अन्य कोणी नाही मी कोणी पर-पुरुष आहे अस का समजतेस? मी तुला पट्टाणी बनवीन मी तुला मुलाम बनून राहीन तुला जी काही इच्छा असेल, त्याबाबत मला आता कळव अंगलत मटकणारा तो राम काय कामाचा आहे? त्याला विसरून जा. तो तुला निवा करील असं मुळीच मनात आणू नकोस तुला पाहण्यासाठी तो इथं येऊन धकणार नाही समजलं?"

गोष्ट खूप जुनी आहे. त्या काळात काश्मीरमध्ये एक गरीब फासेपारची रहात असे तो रोम सगळी जंगलात आक्रम सुन्दर-सुन्दर पक्षी पकडून पिजेच्यात बन्द करी आणि संघाकाळी ते शहरात आणून विकी. अशा प्रकारे तो आपला मुळगा सुवाय याने पाळनपोषण करील असे काही दिवसांनी तो फासेपारची मरून गेला, अन् बिचारा सुवाय पोरका झाला! लहानपणीच आपले पोट भरण्यासाठी त्याला आपला विलाचा व्यवसाय पक्कून फासेपारची बनावे लागल

दिवसाच्या मुलूंच्या दुसऱ्याच दिवशी जंगलात जाऊन सुवायने आपले जाळे एका झाडाच्या फांदीला लटकवले आणि तो वाट पाहू लागला. सोड्यात वेळात जाळ्यात पक्षी अडकला. सुवाय लगेच राजाकड गला. असा दुर्मिळ पक्षी मिळाल्या-सावावर चढून पाहू लागला, तर त्याला

दिसले, की एक कावळा अडकला आहे! 'हा कावळा कोण लपरीणार, यार्च काय बरं कराव?'-अशा बिचार सुवाय करत होता, इतक्यात तो कावळा मानवी आवा-जात बोलू लागला-"महाराज मला सोडून द्या ना! मी ही बदल्यात तुमच्यावर अपकारच करीन! जसा तुमच्या पिजेच्यात एक सूपच सुन्दर पक्षी अडकलेला अशी व्यवस्था करीत मी! तो तुम्ही आपल्या राजाकडे घेऊन गेलात, तर तुम्हाला अपार धन मिळेल!"

कावळाच्या या बोलण्यावर विस्वास्त ठेवून सुवायने त्याला सोडून विले आणि सरोवरस कावळाच्या बोलण्या प्रमाणे दुसऱ्या दिवशी जाळ्यात एक बल्यन सुन्दर मछा पक्षी अडकला. ही मछन सुवाय राजाकड गला. असा दुर्मिळ पक्षी मिळाल्या-मुळं राजाले खूब होऊन सुवायला सूपसे सोने

दिले पण एवढे सोने मिळूनही सुषामची कष्ट-
दशा संपली नाही कारण कादंबराच्या
राजाकडची विद्वक होता, त्याला
सुषामला इतके सो. मिळालेले पाहून
असूया वाटली. ती राजाला म्हणाला-
'महाराज, काव्यासाठी तर आपल्याला
एक हस्तिदन्त बरच बनवायला हवा!'

"अरे, पण इतकं हस्तिदन्त कुठून
मिळवायचं?" राजाने विचारले.

"का? मा सुषामला हस्तिदन्तही
मिळवणं काय अवघड जसेल का?"
विद्वकाने राजाला फुमलावून दिले

आता राजाने सुषामला बोलावून म्हटले-
'तु जो दुमिळ पक्षी मागला आहेस

त्याच्यासाठी आपल्याला एक हस्तिदन्त
बर बनवायचं आहे. तेव्हा हस्तिदन्त
आणायचं काम तूच मी तुला चाळीस
दिवसांची मुदत देत आहे, त्यापूर्वी ते
मिळालं नाही, तर तुला घडणं नाही."

राजाचे हे कठोर वचन ऐकून दुर्दैव
हालेला सुषाम बरा परतला. इतक्यात तो
कावळी लेव आला आणि सुषामला म्हणाला-
"तुम्ही इतके उदास का झाला?"

सुषामने त्याला आपणावर आलेलं सकट
सांगितलं यावर कावळा म्हणाला-
"इतक्याशा गोष्टीसाठी हैराण झालात
जाण? राजाकडे चाळीस पिंप दाखवी
मागणी करा आपण इथून शहराजनांच्या
अंतरावर एक शरोवर आहे तिथे पाणी
पिण्यासाठी रोज हत्तींच्या झुडीच्या जुडी
बसत असतात त्या पाण्यात ती सारी दाख
कोटून घ्या की झालेच आपलं काम!'

सुषामने ताबडतोब राजाकडे जाऊन
म्हटलं 'महाराज, आपण माझ्याबरोबर
चाळीस पिंप दाख लाडून गाड्या माझ्या-
बरोबर दिल्यात तर आपल्याला आवश्यक
तेवढं हस्तिदन्त मी आणून देऊ शकेन"
राजाने लगेच तशी व्यवस्था करून दिली.
कावळाच्या सांगण्या प्रमाणे सुषामने शहर
याजनांवरील त्या शरोवराच्या पाण्यात
ती दाख अंतून दिली

बांदोबा

रात्री शरोवरावर हुत्तीचा एक मोठाडा
झळप आला पाण्यात मिसळलली दाख
पारात गेल्यात ते सारे हुत्ती बहोश होऊन
खाली पडले. गहोकाताच्या मदतीने त्यांचे
दात कापून घेऊन सुषामने ते गड्यावर
लादलं आणि तो राजाकडे गेला

इतके सारे हस्तिदन्त पाहून राजा फारच
खूष झाला. सुषामला त्यानं चांगले बक्षिस
दिलं लवकरच सुंदरसे दन्तगृह तयार
झालं

आता विद्वकाच्या मनातली असुयेची
आग आणखीनेच झळकली. ती राजाकडे
जाऊन म्हणाला- 'महाराज, आपला पक्षी
फारसा मनापासून गेलं नाही!'

ओहो! मग त्यासाठी जात काय
करायला हवं आपण? राजाने विचारलं.

हू! त्यासाठी या पक्ष्याच्या मालकाला
साक्ष्य आणायला पाहिजे मालकाचा
पातून हा मानव्यात गाऊ लागला!'

'पण मालकाचा पत्ता कसा लावेल?

'का बर? सुषामला यात काय अवघड
आहे? विद्वकाने पुन्हा पक्षी साधत
विचारलं

'मग काय? राजाने पुन्हा सुषामला
बोलीला बरल तो सुषामला म्हणाला 'हे
नव, या पक्ष्याच्या झालकरला सावून काढून
चाळीस दिवसांच्या आत माझ्यासमोर

हजर कर; नाहीतर तुझं मस्तक घडावेगळ
झालच जतं सयज! राजाची ही आज्ञा
ऐकून सुषाम दुःखी झाला. उदास झाला
घडून तो घरी परतला.

पुन्हा तो पहिला कावळा सुषामपुढे
हजर होऊन म्हणाला- 'अरेच्चा! पुन्हा
आपण उदास? आता काय काम नवीन?'

सुषामने आपली सवी कामगिरी त्याला
सांगितली. ते ऐकून कावळा म्हणाला-
"इतकंच ना? राजाला सांगून एका
तोळेकी व्यवस्था करून घ्या तोळेवर
राजशाही सर्व मुख मुखिया आणि वैभव
असले पाहिजे तशी भेट घाला त्या तोळेक
वसून आपल्या नदीतून आपण धुकड

बांदोबा

५५

शहर सोबने गेलत की कितरांची एक वस्ती जावेन. तेथे तुमची नौका पहायका सोकांची खूप गर्दी होईल. पण फक्त किशर-राणी सोडून बापण कोणासाठी नौकेवर येऊन देऊ नका. किशर राणीने नौकेवर येऊन त्यावरील सुप्तर वस्तु पहायका सुरवात करताना नौका पुढे हाक्याची आज्ञा बापल्या नावाच्यांना द्या, अन् तिच्यासह राजाकडे या. ती किशर राणीच त्या पदपायी मालकीण आहे.

कायक्याच्या सांगण्याचे सुधामने तत्को-तन्त पासून केले. राजाच्या सांगून त्याने अजब वस्तु आणि अद्भुत तसविरी वगैरेची सुसज्जत अशी एक नौका बनवून घेतली

आणि तिच्यात असून नदीतून ती पूर्वेकडे निघाला.

काही दिवसांच्या सफरीनंतर तो किशर-देशाच्या किनारी पोचला. तेथे किशर लोकांनी नौका बघण्यासाठी मोठी गर्दी केली. पण किशर राणी सोडून सुधामने कोणासाठीही बापल्या नौकेवर चढू दिले नाही. तो म्हणाला-“प्रथम मी तुमच्या राणीला नौका दाखवणार आहे. त्यानंतरच तुम्ही बाकी सर्वजण नौका पाहू सवाल.”

हे ऐकून किशर राणी मोठी खूष झाली आणि नौकेवर चढली. नौकेवर निर-निराळ्या सोन्यातून सर्व अद्भुत वस्तु सजवून मांडून ठेवलेल्या होत्या, मज गालीचे सर्वत्र अंधारलेले होते, सुंदरसे दिवे आपल्या रंगीत प्रकाश पसरवत होते. ते सर्व पहाता पहाता किशर राणीला वेळचे मानच राहिले नाही. पण इकडे तिने पहिल्या सोलीत प्रवेश करताना शिरे उभाकून सुधामने नौका केव्हाच पुढे हाकारली होती, आणि तिने बापला परतीचा प्रवास सुरू केला होता। किशर राणीने नौकेवरचे प्रदर्शन पाहून पूर्ण केले तेव्हा तिचा चार ओजवांचा प्रवास पुर्ण झाला होता.

किशर राणीला बरोबर घेऊन सुधामने राजमहालात प्रवेश करताच दन्तगुहातला

तो सुन्दर पक्षी आनन्दाने चिवचिवाट करू लागला, गाऊ लागला. हे पाहून राजाही खूप आनन्दला. किशर राणीला पाहून तर त्याचा हा आनन्द द्विगुणित झाला। त्याने तिच्याशी विवाह करायचा प्रस्ताव केला आणि तिनेही या विवाहाला मान्यता दिली.

मोठ्या चाटामाटाने विवाहसमारंभ साजरा झाला. कित्येक मोठमोठी भागसे विवाह समयी सुरू होती. विवाह समारंभाचा प्रबंधक सुधामच होता. विवाह पहायला आलेल्या सुधामचा मित्र-तो कावळा-सारा वेळ सुधामच्या सांघावरच फिरवत होता. त्याला पाहून किशर राणी राजाने म्हणाली-“अज पिशाचिणी, इथे पण आजीस होय तू? तुला कोणी इथे थायला सांगितलं?”

सुधाम किशर राणीला म्हणाला-“हा कावळा माझा दोस्त आहे राणीसाहेब! आपली काही बाकळीक काही अंतर, तर मी त्याच्या वतीने आपली माफी मागतो। आणि त्या कावळ्यामुळेच आपण काय काय

करू शकलो हे सुधामने राणीला विवेदन केले. ते ऐकून राणीचा राग शान्त झाला.

”ही माझी मैत्रीण आहे. पण पार गविष्ट आणि आगाऊ आहे ती! म्हणूनच मी तिला ‘कावळा’ करून टाकलं! पण इतकी शिक्षा करूनही, भला वाटतं, की तिचं माझ्यावर खूप प्रेम आहे! ठीक नाही, मी जाता माझा शाप परत पेट आहे!” राणी म्हणाली.

त्याबरोबर सुधामच्या सांघावरील कावळा फडफडत उठला आणि त्याच्या मदतीने एक सुन्दरशी किशर युवती राणीच्या बाजूला उभी राहिली.

सर्व पाहून कावळीर राजा पार आनंदला. त्याच मुहूर्तावर त्याने सुधामशी त्या किशर युवतीचा-राणीच्या सासू सखीचा-विवाह करून दिला. दुष्टवृद्धि विद्वेषकांना राजाने फांसीची शिक्षा सुनावली. सुधामला राजाने आपल्या दरबारात चांगलीच नोकरी दिली. असा तऱ्हेने आपल्या किशर पत्नीसह सुधाम सुवाने कालक्रमण करू लागला.

हुशार बाघ

कांचनपूर गावात शिवू ताबाचा एक घनघर रहत असे. तो रोज सकाळी जाक्या मातकाच्या मेढ्यांचा कळण जंगलात चरायला नेत असे; अन् संध्यकाळ जाकी की कुऱ्या त्यांचा हाकलत बाणून कोठ्याठपात बसत करीत असे. एका त्याला काही पैशांची गरज होती. खूप प्रयत्न करूनही त्याला कुठूनही तेवढा बन्दीबस्त चरायला बसत नाही. तेव्हा नांदजाणे आणि कळपातची एक मेढी विकून आपली गरज मागवली.

रोजच्याप्रमाणे संध्याकाळी मेढ्या घेऊन शिवू परतला, तेव्हा त्या पोकळ मातक सज्जमा—“अरे शिवू, कळ्यात एक मेढी कमी आहे! कुठे सोडून जाण्यास को काय?” तेव्हा बापला पांढरटपणा जपवत तो म्हणाला—“खरंच मातक, तुम्हाला सांगायला विसरली बघा! एक ठुसारा बाघ माझी नजर चुकवून मेढी उचलून घेऊन गेला.”

त्याच बोलां खरं मातक मातक त्याला रटावत म्हणाला की—“वापुडे बरा सवध रहा.” दुसऱ्या दिवशी शिवूने आणखी एक मेढी विकली. अन् मातकाला पुन्हा बापाच कारण सांगितले.

“असं होय? खर वर उद्या मी त्या मातक शिकण्याला बरोबर घेऊन घेईन त्याचं शिक्षण कधी चुकत नसतं, त्या बापाला तावजतीन याऊन टाकलं पाहिजे.” मातकाने सुचवले. दुसऱ्या दिवशी संध्याकाळपर्यंत कळपासरोबर राहून बाट पाहूंगही तो बाघ काही मालाच नाही मातकाने शिवूला विचारलं—“बाज कसा नाही आला बाप?”

बावर आपली हुशारी दाखवत शिवू म्हणाला—“मी म्हटलं नव्हतं बाघ हुशार आहे म्हणून? आज माघव शिकारी कळपासरोबर असल्याचा पत्ता लागला असणार त्याला!”

हे ऐकून हुसत हुसत मातक म्हणाला—“मग उद्यापासून तु नका येऊत कापाला!”

आता मात शिवूने मातकाने पाय घालून माफी मागितली आणि घरी गोष्ट सांगून टाकली. त्याला काय काय मातक म्हणाला—“हं, ठीक आहे. जाता घरी कीट प्राणाधिकपणे रहा. बोटीबिरीने जखोम जोडून दे. नदरीवर उपाळी घरामची माळी घेईल तुम्हावर.”

—मिहीर हर्षे

बावळी रुपाणी

कारा वषीपूर्वीची गोष्ट आहे. एका खेड्यात

एक शेतकरी रहात होता. अल्प वयातच त्याची बायको वारली. त्याच गावात रुपाणी नावाची एक मुलगी होती. तिला आपलं अस्तं कोणी नव्हतं. त्या जुवैकी आणि निराधार मुलीकडून तो शेतकरी आपल्या घरातील सर्व कामे करून घेऊ लागला. वेळ मिळाला तर रुपाणी शेतकऱ्याच्या शेतावरील कामेही करी. पण ती बोबी वेडसर होती. कोणतीही गोष्ट बटकन तिच्या लक्षात येत नसे.

रुपाणी शेतकऱ्याला विचारायची—“तुमच्या घरची सगळी कामं मी करते ना? माझ्याशी लग्नच का करील नाही?”

बावर हसून शेतकरी म्हणायचा—“हे काय बोलतेस रुपाणी? इतके बिबल पांजून मी आता तुझ्याशी लग्न कसं?”

रुपाणी रोज शेतकऱ्याला बंडावून सोबी.

हे सर्व शेतकऱ्याला सहन होईना. एक दिवशी हुपारी शेतात खूप कष्ट करून थकलेली रुपाणी शेताच्या बांधावर गाढ झोपी गेली. शेतकऱ्याने तेजात काबळ मिसळलं आणि रुपाणीच्या चेहऱ्यावर व अंगावर खर्वन काळे पट्टे ओढले.

संध्याकाळी सूर्यास्तापूर्वी रुपाणी जागी झाली. आपल्या अंगावरचे काळे पट्टे पाहून तिला खूप भीती वाटली. आपल्यालाच तिने प्रश्न विचारला—“मी खरंच कोण आहे? एकाही राक्षसीण तर नाही?”

आपली दोका फेडून घेण्यासाठी रुपाणी शेतकऱ्याच्या घरी गेली नि बाहेरूनच तिने विचारले—“रुपाणी आहे का मरात?”

शेतकरी हुसत म्हणाला—“आहे, ती आता काम करीत आहे.”

रुपाणी चांगलीच धावतून गेली. 'तर मग मी रुपाणी नाहीन!' असा विचार करून ती अंधारात जंगलाच्या रस्त्याला लागली.

जंगलात तिला दोन चोर भेटले. रुपाणीचं भयानक रूप पाहून दोघे ही धावरले नि पळून जाऊ लागले. रुपाणी त्यांच्या मागे पळत ओरडून म्हणाली-
"मी तुम्हाला खूप भक्षत करीन."

आपल्या बरोबर एकादी पिशाचिनी असली तर छानच, असा विचार करून चोर धावले. न भीता रुपाणीच्या अवताराले. त्यांना कुठून तरी एक बकरी चोरायची होती, पण त्यांना माहीत नव्हतं बकऱ्या कोठे चरत असतात?

रुपाणी म्हणाली-
"ते सगळे तुम्ही भास्मावर सोडून द्या. तुम्ही फक्त माझ्या मागे मागे या. झालेच तुमचं काम!"

चोरांना फारच आनंद झाला. ते रुपाणीच्या मागे चालू लागले. कुपणाबाहेर चोरांना जमं करून रुपाणी मात पोचली. कुपणाच्या आतून रुपाणीने किचाळून विचारले-
"बकरी पाहिजे की बकरी?"

"अशी ओरडून नकोस. बकरी काय, अन् बकरी काय!" चोर म्हणाले.

"बाब-वूड जनावरास पहाते. पण बकरी पाहिजे तुम्हाला की बकरी ते तर सांगाल?" रुपाणी आतूनच ओरडली.

ती पुन्हा ओरत ओरडली-
"अरे, इथं खूप जनावरे आहेत. सगळीचं घट-पुट! लंबकर सांगा तुम्हाला बकरी पाहिजे की बकरी?"

चोर म्हणाले-
"तू अजोबर ओरडणं बंद कर. वाटेस ते एक जनावर घेऊन ये म्हणजे झालं."

एवढ्यात बकऱ्यांचा मालक खडबडून जागा झाला. तो बाहेर आला, तेव्हा चोरांनी पळ काढला तेथून. रुपाणीचं भक्षक रूप पाहून बकऱ्यांच्या मालकाचा वाटलं आपल्या आवारात एक पिशाचिनी जालेली आहे. तो भीतीने घरघर कापू लागला.

त्या दिवशी रुपाणी बरोबर चोरांना ही उपास घडला. दुसऱ्या दिवशी अंधार पडताच चोर एकाद्या कोंबडीच्या शोधात

निघाले. पण कोंबडी कुठे मिळेल हे त्यांना माहीत नव्हतं.

"ते सगळे तुम्ही भास्मावर सोडा. तुम्ही फक्त माझ्या मागे या म्हणजे झालं!" एवढं सांगून रुपाणी गावाकडे निघाली. चोरांना बाहेर थांबायला सांगून रुपाणी कुपणात शिरली. आतूनच ओरडू लागली-
"अरे कोंबडी पाहिजे का कोंबडा? इथं कोंबडे आहेत, कोंबड्या आहेत!"

चोर म्हणाले-
"अग, अशी ओरडून नकोस. एकादी गुबगुबीत कोंबडी आणि चांगला लडू कोंबडा मिळाला तरी चालेल."

"गुबगुबीत, लडू ते समजलं रे! पण कोंबडा की कोंबडी?" रुपाणीने पुन्हा किचाळून विचारलं.

"अग, का उगाच ओरडते आहेस? एकाद्या घट-पुट पक्षी घेऊन ये." चोर म्हणाले.

"तसं नाही. तुम्ही नोट सांगा, तुम्हाला कोंबडी पाहिजे का कोंबडा? इथे खूप कोंबडे नि कोंबड्या आहेत." यावेळी रुपाणी खूपच ओरत ओरडली. या ओरडण्यामुळे सारे कोंबडे जागे झाले आणि आरवू लागले. एवढ्यात पहारेकरी ही जागा झाला. त्याला पाहताच चोर पळून जाऊ लागले.

"अरे मूर्खाने, घडून काय चाललात? तुम्हाला कोंबडा-कोंबडी काय पाहिजे ते मी सायला निघाले नि तुम्ही पळून चाल-

लात? बाबा, मी येते ना तुमच्या बरोबर!" असे म्हणून रुपाणी चोरांच्या मागे धावू लागली. रुपाणीला पाहताच तिचे ते भयानक रूप पाहून पहारेकरी बेभुड होऊन घडामिडीस झाली पडला.

गुढे दोन दिवस चोर दिसलेच नाहीत. रात्री गावात एक पिशाचिनी भटकते आहे म्हणून सर्व लोक घाबरू लागले. तिसऱ्या दिवशी मध्य-रात्री चोर पुन्हा एकाद्या बकरी वा कोंबडीच्या शोधात निघाले. रुपाणी त्यांच्या मागे निघाली, पण चोरांनी तिला आपल्या बरोबर येऊ दिलं नाही. आता चोरांना कळून चुकलं की ही पिशाचिनी बरोबर असली तर आपल्याचा उपाशीच रहावं लागणार!

रूपाणीला चांगलीच भूक लागलेली होती. म्हणून ती गावाच्या बाहेर एका शेतात गेली आणि सोडून खोदून रताळी काढून खाऊ लागली. शेताचा बालक शेतातच झोपडी बांधून रहात होता. रात्री उशीरा तो झोपेतून जागा झाला नि झोपडीच्या बाहेर आला. रताळी खाणाऱ्या रूपाणीला पाहून त्याला वाटलं कोणी राक्षसीण आली आहे, आणि देवक्याला बोलवण्यासाठी तो तैथून पळत सुटला.

देवक्यासि झोपेतून जागा झाला नि ताबडतोब शेतकऱ्याच्या मागे निघाला. शेतात पोचल्याच्या रस्त्यावर एका ठिकाणी जूप दलदल होती. त्या चिखलातून चारुण्यासाठी देवक्याला शेतकऱ्याच्या मदतीची आवश्यकता भासली.

शेतकरी म्हणाला-“सिक आहे मी आपणास आपल्या खांब्यावर असून या दलदलीतून घेऊन जातो. तुम्ही या राक्षसी-पीळा पळवून लावा. नाही तर मीक मागून जीवन कंठाची पाळी येईल भाक्यावर!”

शेतकऱ्याने देवक्याला आपल्या खांब्यावर बसवले आणि तो त्या चिखलातून चारु कागला. खांब्यातून शेताकडे येत असताना शेतांना रूपाणी चोर समजली. तिला वाटलं त्यांनी एकादा बकरा पकडून आपला जसावा, तिने जोरात ओरडून विचारलं-“बांगळा फुट-फुट आहे ना?”

हे एकलाच शेतकरी हादरून गेला. “फुट-फुट आहे की नाही ते माता तुच पहा बाई!” असं म्हणून शेतकऱ्याने देवक्याला तेथेच चिखलात टाकून दिले नि तैथून घुम ठोकली.

ही रात्रीची घटना ही त्या शेतकऱ्याला कळली. रूपाणीलाच सोक पिशाचिनी समजताहेत हे ही त्याच्या लसाल आलं. बातां शेतकऱ्याला रूपाणीची कीव आली. त्याने रूपाणीला सोडून काढलं. तिला चांगलं ताहू-माखू वाटलं, चांगलं कपडं नेसायला दिले. नंतर शेतजीना बोळानून तिच्याशी आपलेलून लावले. बाता तो रूपाणीसह सुखा-समाधानाने राहू लागला.

ज्वालामुखी

ई. स. पू. १४७-व्या आसपासचा एनियस समुद्रातल्या तिरा (वेटोफिनी) नावाच्या ज्वालामुखी ने मनकल्या बेटावरच्या पर्वताचा बिस्फीर अवग्रीव एक विशद चित्रण दाई! असं म्हटलं आहे की 'बाबेडी' या ज्वालामुखीतून ७० स्विक कि. मी. इतका भाव्हा उमळला होता. अन् त्याची सगळी ४०००,००० टोनांजल होवल्या शक्तीदरवी होती.

साऱ्या जगातल्या आजच्या जिवंत ज्वालामुखींची संख्या ४५५ भागली पाटे. त्यातले १६७ ज्वालामुखी केवळ इण्डोनेशियातच आहेत.

जगातला सर्वात मोठा जिवंत ज्वालामुखी हवाई द्वीपातला 'माउंट लोबा' हा आहे. त्याच्या सगळी तळोपातून पूर्वा-पर्यंतची लांबी १० कि. मी. इतकी आहे, आणि त्याच्या तळाचा व्यास जवळ जवळ २०० कि. मी. इतका आहे.

१७८३ मई दजिथ पूर्व अफ्रिकेतले मले पो ज्वालामुखीला सकोन घाला होता. त्यातून निघलेल्या लाव्हा-प्रवाहाची लांबी सर्वात अधिक भागची आले. त्याची लांबी आहे ६५.७० कि. मी.

